

KÕLBELINE
KASVATUS
KOOLIEELSES
EAS

KOGUMIK

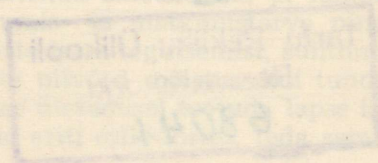

KIRJASTUS «VALGUS»
TALLINN 1966

Opetajate ja kasvatajate töökogemusi

KÕLBELINE KASVATUS KOOLIEELSES EAS

KOGUMIK

ÕPILASE KÕRVALISE KÕRVALISE KÕRVALISE

Õpilasid ja õpetajaid

Toimetanud M. Terri

KÕRVALISE KÕRVALISE KÕRVALISE

KÕRVALISE

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
68041

ARHIIVKOGU

KÕRVALISE KÕRVALISE KÕRVALISE

SAATEKS

Inimese moraalse palge kujunemisele pannakse alus juba varas-
ses lapse-eas, mistõttu perekonnal ja koolieelsetel lasteasutustel
on väga tähtis osa lapse kõlbelisel kasvatamisel.

Nende eesmärkide taotlemisel tuleb kasvatajail arvestada
lapse psühholoogiat, tema ealisi ning individuaalseid iseärasusi
ja vastavalt sellele valida meetodid.

Ei tohi unustada, et koolieelsete laste ealisteks iseärasusteks
on eriti tugevalt arenenud emotsioonid ja tundmused, nõrk tahe,
suur aktiivsus, liikumis- ja matkimistarve ning sugereeritavus.
Nii ei juhi selle-ealiste laste tegutsemist, suhtumist ümbritsevasse
ja nende soove mitte niivõrd mõistus kui tundmused. Seepärast
tuleb kõige negatiivse ületamisel toetuda lapse isiksuse positiivse-
tele omadustele, neid eriti esile tõstes, teda samaaegselt vajalikul
määral abistades.

Arvestades selle-ealiste laste nõrka tahet ei tule kõiki käitu-
mishäireid esitada korraga, vaid järk-järgult, juba omandatuile
pidevalt uusi juurde lisades.

Lastele esitatavad nõuded peavad olema hästi läbi mõeldud,
sest kui nõuda seda, mida laps pole veel võimeline täitma, hävi-
tame tema enesekindluse ning tekitame temas kartust raskuste
ületamisel.

Kasvatamisel tuleb olla süstemaatiline ja järjekindel. Ei saa
rääkida laste moraalsest kasvatamisest, kui see toimub juhus-
likult.

Silmas pidades laste suurt matkimistarvet, on väga oluline,
et lapsed näeksid võimalikult alati head eeskuju, eelkõige vane-
matelt ja teistelt kasvatajatelt. Lastevanemad ja lasteasutuste
kasvatajad ei tohi unustada, et nende eneste eeskujulik käitumine
kasvatab lapsi palju enam kui mistahes sõnalised seletused, nõu-
ded või õpetused.

Tihti ei pöörata vajalikku tähelepanu motiivide väljaselgitamisele, miks laps nii või teisiti toimib (lööb, jonnib jms.). Õigeid põhjusi välja selgitamata pole aga võimalik ka õiget suunamisvõtet leida. Kasvatajate juhtmotiiviks olgu: halbu lapsi ei ole, on vaid ebaõnnestunud kasvatusvõtteid, mille tulemusena lastel on tekkinud negatiivsed harjumused.

Käesolevas kogumikus valgustavad koolieelse kasvatusala pedagoogid mõningaid probleeme, mis on seotud laste kõlbelise kasvatamisega ja lapse isiksuse positiivsete külgede arendamisega. Kuna artiklid sisaldavad ka rohkesti praktilisi näiteid, siis peaksid need aitama kasvatajail mõista, kuidas üht või teist kõlbelise kasvatusprobleemi lahendada.

Tallinna 5. Lastepäevakodu kasvataja, Eesti NSV teenelise õpetaja E. Mikuri kirjutist «Koolieelsete laste iseloomuomaduste mõjutamisest» läbib mõte: iga last peab tundma õppima, peab avastama, mis temas on positiivset ning ka seda, miks ta mõnikord käitub lubamatult. Autor veenab rohkete näidete varal, et positiivsest lähtudes on lõpuks võimalik igas lapses äratada soovi olla hea ning ergutada tema tahet selles suunas tegutseda. Häid tagajärgi on seejuures andnud ka jutukesed, mis panevad lapsi oma tegude üle järele mõtlema ja suunavad neid positiivset matkima.

Autor näitab, kuidas juba koolieelses eas saab üksiku lapse mõjutamiseks kollektiivi kasutada.

Artiklis rõhutatakse täiskasvanute (lasteasutuste töötajate ja lastevanemate) eeskuju tähtsust ning lastevanematega ühise keele leidmise vajadust.

Tallinna 7. Lasteaia kasvataja, Eesti NSV teeneline õpetaja A. Piirma käsitleb üht väga olulist ja seni vähe valgustatud probleemi, nimelt humaansuse kasvatamist koolieelses eas. Autor juurdleb küsimuse kallal, miks lapsed on vahel julmad, tigidad, kadedad. Töö algul toodud negatiivsed näited lasevad oletada, et selle põhjustajaks on nii mõningi kord täiskasvanud.

Autor kirjeldab paljusid elust võetud näiteid laste jõhkruusest, mis üldiselt on tingitud nende teadmatusest.

Edasi näidatakse, kuidas saab lastes humaansustunnet süvendada. Seejuures rõhutab sm. Piirma selleks vajalike tingimuste loomise tarvidust. Veenvad on näited sellest, kuidas laps, tundes, et teda mõistetakse ja armastatakse, on valmis samaga vastama.

Ka sellest tööst nähtub, et kasvatamisel ei saa kasutada valmis retsepte, ei tohi toimida šabloonselt, vaid et kasvataja peab iga konkreetse juhtumi loovalt lahendama.

Kirjutis suunab kasvatajaid sügavamalt juurdlema probleemi

üle: millal kurjustada ja millal arusaavalt ning mõistvalt lapse vääriti toimimisse suhtuda.

Meie lasteaedades pööratakse üldiselt vähe tähelepanu laste teadlikkuse ja algatusvõime süstemaatilisele arendamisele. Pärnu 3. Lasteaia juhataja R. Saltsmann näitab oma töös «Teadlikkuse kasvatamisest koolieelses eas», kuidas oskuslikult esitatud küsimustega saab viie-kuueaastastes lastes kasvatada teadlikku suhtumist väga mitmesugustesse kõlbelistesse probleemidesse ja kuidas sel juhul tõuseb kogu lastekollektiivi aktiivsus ning huvi ühiselt läbiarutatud ja vajalikuks osutunud nõuete täitmise vastu. Autor jõuab järeldusele, et lapsi ei tule suunata aina käskude ega keeldudega, vaid et neid peab rohkem usaldama, et neile peab andma rohkem iseseisvust seal, kus nad ise on suutelised otsustama ja tegutsema. Nii kujunevad lastel iseseisva käitumise harjumused palju kiiremini ja kindlamatena.

Kodumaa-armastuse kasvatamist lasteaias valgustab oma töös Tallinna 9. Lasteaia juhataja, Eesti NSV teeneline õpetaja A. Pedoste («Kodumaa-armastuse kasvatamisest lähima ümbruse kaudu»).

Artikli autor märgib, kuidas jalutuskäikudel ja ekskursioonidel juhiti laste tähelepanu nii looduse kui ka kodulinna arhitektuuri ilule, vormide ja värvide rikkusele. Oskuslikult suunatud vaatluste kaudu õppisid lapsed mõistma, et kõik täiskasvanud, igaüks oma erialal, töötavad selleks, et meie kodumaad üha kaunimaks ja rikkamaks muuta ning et kaasinimestele üha paremaid elutingimusi luua. Samal kombel suudeti lastele konkreetset selgeks teha, et Nõukogude Liidus on kõik rahvad liitunud ühtseks üksteist abistavaks vennalikuks pereks.

Töös toodud näiteist selgub, et nõukogude patriotismitunde kasvatamiseks saab koolieelses eas paljugi ära teha, kui kasvataja süsteemikindlalt selles suunas töötab. Lähim ümbrus pakub selleks rikkalikult võimalusi.

M. Terri

KOOLIEELSETE LASTE ISELOOMUOMADUSTE MÕJUTAMISEST

EMILDE MIKURI,

Eesti NSV teeneline õpetaja,
Tallinna 5. Lastepäevakodu kasvataja.

Meil, kasvatajail, lasub vastutusrikas ülesanne: kasvatada uut põlvkonda iseloomuomadustega inimest, kes oleks kõigiti sobiv eluks kommunistlikus ühiskonnas. Tulevikuinimene peab olema aus, armastama oma kodumaad, allutama oma isiklikud huvid ühiskonna huvidele, ta peab olema abivalmis seltsimees, inimene, kes hoiab ühiskondlikku vara niisama hoolikalt kui isiklikku. Kõigi nende omaduste väljarendamist tuleb alustada juba koolieelses eas.

Selle ülesande täitmiseks on vaja hästi tunda iga last, tema andeid ja omapära. Kasvataja peab tundma iga kasvandiku iseloomujooni ning teadma, millised neist ei kõlba uude ühiskonda või milliseid tuleb suure hoole ning kannatlikkusega kasvatada. Loomulikult ei suuda me selle aja vältel, millal lapsed lasteaias viibivad, täiesti kaotada kõike mittesobivat. Iseloomu kujundamine on aeganõudev ja pidev töö, mis jätkub koolis ja töökohtades, seega tegelikult kogu elu vältel. Kuid siiski võime väga palju ära teha koolieelse lapse moraalse palge kujundamisel. Nii mõnigi positiivne omadus, mis meil on õnnestunud lasteaiast kaasa anda, kajastub lapse edaspidises elus.

Meie kätte on usaldatud lapsed eas, millal nad on väga vastuvõtlikud igasugustele mõjutustele. Me võime kujunevale iseloomule niisuguseid elamusi anda, mis mõjutavad teda elus õiget suunda leidma. Selleks et antud võimalusi maksimaalselt ära kasutada, peame korraldama õppetunde, jalutuskäike ja teisi tegevusi nii, et need alati sisaldaksid midagi kasvatavat. Muidugi ei

ole vaja, et me teeksime palju sõnu ja kordaksime juba sageli kuulnud lauseid; mõnikord piisab vaid õigel ajal öeldud vihjest. Vahel paistab meie töö lootusetuna, kuid tegelikult pole see siiski nii. Oleme ju sageli märganud, kuidas nii mõnestki meie pisikest isekast poisist-tüdrukust on saanud tublid lapsed, kes oskavad ka teisi arvestada ja nendega sõbrustada ning täiskasvanuteги vastu tähelepanelikud ja viisakad olla. Nii mõnestki arast lapsest on saanud algatusvõimeline poiss või tüdruk, kes on suuteline isegi teisi juhtima või julgelt teiste ees esinema; nii mõnigi kinnine laps on muutunud sõbralikuks ning hoolimatu hakanud arusaavalt suhtuma oma kaaslastesse.

Kõrvalseisjale pole meie, kasvatajate, töö alati kohe nähtav, kuid see ei tohiks meie tööindu vähendada. Me peame mõtlema sellele, et ka kõige väiksemadki õnnestumised sel alal kord end ära tasuvad.

Nagu kõik teisedki kasvatajad, olen ka mina otsinud üha uusi teid ja vahendeid, mis võimaldaksid last mõjutada ja tema iseloomujooni muuta.

Alljärgnevalt jutustangi mõningatest oma tähelepanekutest sel alal.

Lapse tundmaõppimine ja tema positiivsete omaduste avastamine ning väljaarendamine.

Selleks et leida lapses midagi positiivset, mille kaudu teda mõjutada, olen teda tähelepanelikult jälginud mängude ajal, tundides ja muudel hetkedel. Mõne lapse andeid ja kalduvusi on kerge märgata, teisel seevastu on need keerukad ja lapse tundmaõppimine rohkem aega ning vaeva nõudev.

Minu rühma tuli kord poiss Lembit. Lapsed, kes olid Lembituga varem ühes rühmas olnud, teadsid, et ta on halb poiss ja et temast pole midagi head loota. Juhtus näiteks, et kui tegin Lembitule halva käitumise pärast märkuse, ütlesid teised lapsed: «Ta oli möödunud aastal meie rühmas ka paha poiss.» Ta ei meeldinud kellelegi ja kui rühmas midagi halba juhtus (kas kadus või läks katki mõni asi), öeldi ikka: «Lembit võttis», «Lembit tegi» jms. Sageli olid need kaebused täiesti alusetud. Tuli muuta laste suhtumist Lembitusse. Oli vaja aidata ka Lembitul paremaks muutuda ja teda kollektiiviga liita.

Hakkasin kõigepealt oma väikest kasvandikku hoolega jälgima ja nägin, et mängu juures oli ta püsimatu: vähe aega mängis sõbralikult, siis aga hakkas teisi lapsi kiusama. Loomulikult püüd-

sid kõik temast lahti saada. Näiteks ehtasid lapsed laeva. Siis tuli aga Lembit ja tõmbas paar-kolm klotsi välja ning teiste huvitav mäng oli seega läbi. Kui küsisin, miks ta nii teeb, vastas ta: «Ma tahan laeva hoopis teise nurka ehitada.» Nõudsin, et ta klotsid sinna tagasi viiks, kust ta nad ära tõi ja püüdsin teda teistega sobitada. Vastumeelselt võtsid teised lapsed Lembitu mängu tagasi, sest ei võinud ju teada, mida ta jälle teeb, kui kasvataja selja pöörab. Kui teised klotse koristasid, tahtis Lembit just neid klotse ära viia, mis olid teiste käes. Nii tekkis tüli ja pahandus. Õppetundides ei allunud Lembit distsipliinile ja segas naabrite tööd. Joonistamise ajal tõmbas ta teiste tööle kriipse, käte pesemisel pritsis teisi märjaks jne. Nii oli ta rühmas murelapseks.

Mida küll teha niisuguse poisikesega? Oli selge, et märkuste, noomituste ega karistustega ei saavuta siin midagi, sest Lembitule lihtsalt meeldis teisi lapsi ja kasvatajat häirida. Seepärast polnud Lembitul kollektiivis sõpru ja ka ise ei püüdnud ta kellegagi sõbrustada, aga just sõbrustunnet oligi talle vaja sisendada. Ta pidi nägema, et ta on vajalik kasvatajale, teistele lastele ja oma ümbrusele. Selleks hakkasin talle mõningaid ülesandeid andma. Saatsin teda teistesse rühmadesse midagi tooma või viima. Usaldasin talle näiteks kuuri võtme, et ta sealt mänguasju välja võtaks. Vahel täitis ta neid ülesandeid korralikult, kuid sageli juhtus tal teel igasuguseid viperusi ja pahandusi, näiteks keeras lahti mõne kraani või peitis ära mõne lapse kinda või kinga. Vaatamata ebaõnnestumistele ei kaotanud ma lootust, vaid püüdsin temaga pidevalt tegelda. Meil asuvad rühma ruumid kolmandal ja neljandal, riietusruumid aga esimesel korrusel. Sellepärast on õhtuti üks lastest all korrapidajaks. Tuli Lembitu kord. Tal oli vaja tulla rühma ruumi teatama, kellele vanemad järele tulid. Olin huvitatud, kuidas ta oma ülesannet täidab. Sidusin talle lindi käsivarrele ja ütlesin: «Ole nüüd hea korrapidaja!» Kuid hea korrapidaja ta küll ei olnud, sest ta jättis mitmed ülesanded täitmata ja kasutas võimalust keelatud teha. Tulles üles lapsi kutsuma, keeras ta vahepeal pesuruumis kraani lahti, pritsis lapsi veega jne. Varsti oli kuulda kaebusi tema käitumise kohta nii laste kui koristajate poolt. Kuid korrapidamine talle siiski meeldis. Õhtul jooksis ta isale vastu ja teatas: «Tead, ma olin täna korrapidaja. Mul oli lint ka käe peal.» Isa imestas: «Kas tõesti! Sa olid siis täna päris tähtis mees.»

Järgmisel päeval nägin Lembitut mänguasjade kappi korras-
tamas. Millise hoolega ta seda tegi! Autod olid reas täpselt niisuguses järjekorras, nagu ta oli näinud mind vahel neid panevat.

Kutsusin terve rühma kapi juurde ja ütlesin: «Vaadake, kui ilusasti tegi Lembit mänguasjade kapi korda, keegi pole seda veel nii toredasti teinud.» Lembit oli väga imestunud. Kuidas võidi teda küll nii kiita! Lapsed vaatasid kõik üllatunud nägudega Lembitu poole, kelle autoriteet nende silmis tõusis. Nägin, et teenitud kiitus parajal kohal mõjus poisile ja seepärast kasutasin niisugust esiletõstmist ka hiljem. Sel teel püüdsin hajutada lastes tekkinud halba eelarvamust Lembitu suhtes.

Kord kadusid kindad ja Jüri ütles: «Lembit peitis ära.» Osa lastest aga arvas juba, et võib-olla oli seda keegi teine teinud. Tähendab, juba kaheldi, kas Lembit ongi alati nii paha. Pikka-mööda hakkas poiss paremini käituma. See ilmnes selles, et ta püüdis olla väga viisakas, kõiki tervitada, tooli pakkuda jms. Vahel küll, ei tea kas meelega või kogemata, astus ta minu jalale, riivas mind või teisi lapsi, siis aga palus tingimata vabandust. Muidugi, kõige selle hea kõrval näitas ta ennast nii mõnigi kord taas halvemast küljest, kuna tal ei olnud veel pidurdusvõime vajalikul määral arenenud. Siiski rõõmustasid mind need üksikud edusammud, mis näitasid, et lapsel endal on tekkinud tahe hea olla. Muidugi ei kiitnud ma teda alati, vaid vajaduse korral ka laitsin ning esitasin kindlaid nõudmisi. Nüüd aga oli mul seda juba kergem teha, sest ta ei vastanud enam trotsiga, kuna ma olin võitnud tema usalduse. Huvitav oli jälgida, et kui varem ei mõjunud temale mingid märkused, siis nüüd oli ta puudutatud igast noomivast sõnast. Vahete-vahel hakkas ta mu käest kinni ja ütles: «Eks ma olnud täna hea poiss. Ma katsun homme ka olla.» Mõne aja pärast jälle: «Ma katsun nüüd alati hea poiss olla.» Mis oli siis õieti juhtunud? Kas pahast oli nii lühikese ajaga hea laps saanud? Ei, seda veel mitte, kuid temas oli siiski juba suur muutus toimunud: ta ei tahtnud enam paha olla, sest ta sai aru, et tema ümber on sõbrad, kellega ta peab arvestama, kes teda vajavad ja keda tema vajab. Egoistlik käitumisviis hakkas asenduma seltsimehelikkusega. Seda muudatust jälgisin rõõmuga ja see tasus mu töövaeva.

Edasi jutustan teisest murelapsest. See oli väike tüdruk Riina, kes tuli minu rühma otse kodust. Temaga oli väga raske toime tulla. Riina oli kasvanud maal vanaisa juures, kes oli teda liigselt hellitanud, ülearu abistanud ja tema igasuguse tegutsemise, nii sobiva kui mitesobiva, heaks kiitnud. Kui kõik lapsed istusid, tahtis tema seista või jälle vastupidi. Vahel tuli tal tahtmine söögi ajal kuke moodi kireda või koera moodi haukuda. Sel juhul ei suutnud teda keegi pidurdada. Kui teda teistest eraldati, siis laulis ta edasi. Ta oli väga kangekaelne. Mul oli tõsine mure,

kuidas kasvatada temas distsipliinitunnet ja sõbralikkust, sest Riina pidi ju varsti kooli minema. Teised lapsed suhtusid temasse küll sõbralikult, kuid pidasid teda siiski mingiks abivajajaks titakeseks, sest Riina ootas alati teistelt abi. Oli vaja tõsta tema väärikustunnet nii teiste kui ka tema enda silmis ja näidata, et ta võimed on palju suuremad kui senised rumalad tembud. Kuidas seda teha? Vaatlesin teda ja leidsin, et tema joonistustes on palju omapärast. Näiteks joonistasid lapsed oravat. Riina tegi orava kõrvale puu juurde suure musta augu. Küsisin: «Mis see on?» — «Oravate teater, muidu nad ei saa ju teatris käia,» vastas Riina. Teisel korral joonistas ta Punamütsikese vihmavarjuga. «Metsas võib laps märjaks saada,» ütles ta siis. Näitasin neid pilte lastele ja ütlesin: «Riina on nagu väike kunstnik, kes joonistab oma pildile midagi huvitavat, mida teistel pole.» Pärast sellist tunnustust hakkas Riina innuga joonistama ja lõpuks olid kõik alati huvitatud Riina töödest, sest seal oli ikka midagi naljakat ja originaalset. Ühel päeval teatas ta, et oskab laule teha ja deklameeris neid meile. Nii esitas ta sageli mulle ja lastele oma salmikesi. Lapsed muutsid oma suhtumist Riinasse. Nad veendusid, et ta on suuteline ilma nende abita nii mõndagi tegema. Talle ei pakutud enam liialdatult oma abi ja ta pidi juba ise jõukohaste töödega toime tulema. Ka Riina suhtumine teistesse muutus loomulikumaks.

Nüüd on ta juba mitmendat aastat koolis, õpib hästi ja kirjutab luuletusi, mida on ka trükitult ilmunud.

Räägin veel Tõnust. Ta oli esimest aastat minu rühmas, suhtus kõigesse passiivselt, käitus kaaslastega hoolimatult. Lisaks sellele kasutas ta igasuguseid inetuid väljendeid ja sõnu, mida teistele lastele kõrva sosistas. Mõtlesin, kuidas leida midagi selle poisi juures, mis paneks liikuma tema positiivsed tundmused. Jälgisin teda ja lõpuks leidsin lahenduse. Nimelt nägin ühel päeval Tõnu küülikupuuri juures hellitavalt kõnelemas. Pärast väikest vestlust andsin küüliku tema hoole alla. Aeg-ajalt saatsin talle ka abilisid (kord ühe, kord teise lapse), kellega ta koos küülikut hooldas. Huvitav oli jälgida, millise armastuse ja hüviga ta oma hoolealust kohtles! Samuti sai ta teistega sõbralikult tööülesandeid jagada, mistõttu tema vahekord teiste lastega paranes. Tõnu veendus ka ise, et ta on kollektiivile vajalik, kuna temale anti silmapaistev ülesanne. See äratas temas kohuse- ja vastutustunde. Iga päev tuli ta arutama, mida küülikule söögiks anda. Siis leppis ta kaaslastega kokku, kes pidi juua viima, kes toidunõud tagasi tooma jne. Päeva jooksul käis ta mitu korda vaatamas, mida küülik teeb. Nii ei olnud Tõnul enam aega ega huvi

teistele rumalusi sosistada, vaid nüüd oli tal hoopis midagi paremat teha.

Mõni sõna veel Tanjast. See oli väike isekas tüdruk, kes sõbrustas ainult Veeraga. Nad oli lahutamatud, kuid teistega nad ei seltsinud. Tanja juhtis Veerat ja see tegi kõik, mida tema sõber tahtis. Kord korjasid nad mänguväljakul kõik mänguasjad ühte nurka kokku ja mängisid seal. Teised oleksid meelsasti nendega mänginud, kuid kui keegi lähenes, hakkas Tanja karjuma ja kaitsees oma mängunurka nii, et keegi ei saanud lähedalegi minna. Katsusin teisi lapsi sel teel nende mängu lülitada, et läksime koos nuku sünnipäevale. Sel kombel kulges mäng vaid nii kaua, kui mina seal olin; niipea kui lahkusin, võeti teiste käest kõik mänguasjad jälle ära ja mäng katkes. Mõtlesin, mida ette võtta. Kuna mängu juhtis alati Tanja, arvasin, et tal on organiseerimisvõimet ja et ma tema kollektiivsustunde kasvatamisel võiksin sellest lähtuda. Sellele toetudes ütlesin: «Mõtle üks tore mäng välja, võta mängu Merike, Inge ja Sirje, sest nad ei oska üksi mängida, õpeta neid mängima.» Sellest oli Tanja meelitatud ja võttiski need vaikse iseloomuga lapsed mängima. Mäng kulges sõbralikult ja pärast mõnekordset niisugust suunamist leidis Tanja endale ka teisi sõpru ning temas hakkas kollektiivsustunne ärkama. Ta sai üle omaette mängimisest ega suhtunud teistesse enam nii vaenulikult. Aegamööda õppis Tanja oma mänguasju teistega jagama ja nende soovidega arvestama.

Sageli satub lasteaia rühmadesse omapärase käitumisega lapsi. Meil peab igaühe jaoks soojust ja mõistmist jätkuma, mille abil neis positiivset ja head arendada, nende käitumist suunata. Mõistmatu suhtumisega muudame aga sageli lapse kinniseks ning trotslikuks ja nii tekivadki meie rühmadesse nn. lootusetult halvavad lapsed. Raske on mõjutada lapse iseloomu, kui see on meile suletud maailm. Sellepärast vajame väga palju taktitunnet ja armastust oma kutsetöös. Me tahame sageli hellitada ja armastada vaid häid lapsi, kergesti silitame nende pead ja ütleme neile kiitvaid sõnu. Kui sageli aga möödume külmalt meie mõiste järgi halvadest lastest. Kuid just nemad on need, kes seda meie õrnust ja hellitust eriti vajavad. Me peame istutama neisse seda, mis neil puudub — tööarmastust, kollektiivsustunnet jms. Peame olema väga tagasihoidlikud oma otsuse langetamisel. Nii mõnestki lapsest, kes mulle kasvatustöös palju raskusi valmistas, on täiskasvanuna tubli kodanik saanud. Niisiis rohkem tähelepanelikkust ja delikaatsust suhtumises lastesse!

Lapse iseloomu mõjutamine vestluste ja jutukeste kaudu.

Üheks oluliseks teguriks lapse iseloomuomaduste kujundamisel on lastepärased kirjanduspalad. Jutukesed panevad lapsi mõtlema ja nendes peidetud moraal mõjutab lapsi. Väikesed lookesed, jutustatud teatud eesmärgiga, haaravad lapsi enam kui igavalt esitatud tõeterad. Head on need palad, kus moraal on selgelt välja toodud (teisel juhul tuleb seda kasvatajal lastele jõukohaselt lahti mõtestada). Näiteks V. Ossejeva jutu «Küpsised» lugemise järel küsisin lastelt, kuidas oleksid nemad käitunud, kui neil oleks olnud küpsiseid ja laua juures oleksid istunud ka ema ja vanaema. Arutelu muutus elavaks. Osa lapsi leidis, et nad oleksid pannud küpsised ilusasti taldrikule või oleksid vennale rohkem jätnud. Alles arutelu lõpul jõudsimeni selleni, et lapsed peaksid jagama head, mis neil on, ka täiskasvanutega, kes ju laste heaks nii palju teevad.

Rühmas esines mõnigi kord riidu mänguasjade pärast. Kord jutustasin loo oravatest, kes leidsid ühe pähkli ja proovisid selle pärast veidi jagelda, kuna nad olid teel näinud lapsi ühe õuna pärast kaklust löömas. Üks oravatest ütles: «See on minu pähkel!» Vend aga vastas: «Võta pealegi endale!» Nii ei tulnud riiust midagi välja. Esitasin lastele küsimuse: «Kes oli neist oravatest ja lastest kõige parem?» Lapsed mõtlesid veidi ja ütlesid kohe: «See orav, kes heameelega jättis oma pähkli vennale ja ise ilma jäi.» Jõudsimeni järelduseni, et kui üks pooltest on järeleandlik, ei saa riidu tekkida.

Olen püüdnud mõnda igapäevast, selgitamist vajavat juhtumit jutukesega siduda. Näiteks märkasin, et rühma tuba polnud korras. Vestlesin koristaja tööst meie rühmas ja seejärel ütlesin: «Ma räägin teile jutu pioneeridest. Majahoidja oli vana. Ta pidi hommikul tänavat puhastama ja ohkas, kuidas ta selle küll lumest puhtaks saab. Suur oli aga ta imestus, kui tänavale jõudes leidis selle juba korras olevat. Seda olid teinud head «päkapikud». Neil olid punased rätikud kaelas. Kes need olid?» Lapsed said kohe aru, kes need olid, ja ütlesid: «Pioneerid tahtsid vanakest aidata, nad ei oodanudki, et vanake neid tänab, vaid jooksid minema ja tegid majahoidjale üllatuse.» — «Jah,» lisasin mina, «pioneerid tegid vanakesele hea üllatuse. Teie, lapsed, võite ka üllatusi teha ja suuri inimesi aidata. Mõtelge ja näidake, mida te võiksite juba praegu teha.» Lapsed said asjast aru ja hakkasid — üks siin, teine seal — rühma tuba korrastama. Sirje ütles: «Teeme nii, et tädil poleks täna enam midagi teha.» Teisel päeval lasteaeda tulnud, haaras Anne kohe harja ja pühkis hoo-

lega pörandat. Inge nägi seda, tõi kühvli ja ütles: «Ma aitan sind!»

Vähe on teatud probleemi süvendamiseks ühekordsest vestlusest, seepärast ütlesin mõne aja pärast lastele: «Tore on midagi head välja mõelda! Kuulake, jutustan teile sellest ühe jutu! Oli kord poiss Peeter. Ta käis lasteaias ja sai lõpupeol kasvatajalt kingituseks raamatu, kuhu oli kirjutatud: «Mõtle alati midagi head välja.» Peeter läks kooli, sai oktoobrilapseks ja hiljem pioneeriks. Ta oli siis juba suur poiss, aga ta luges tihti, mida lasteaias kasvataja talle raamatusse oli kirjutanud. Kord läks ta pioneeridega matkale. Metsa vahel nägid nad metsatöolist puu all magamas, saapad natuke maad temast eemal. Üks poiss ütles: «Teeme nalja, peidame selle mehe saapad ära!» Peeter aga ütles: «Poisid, mõtleme parem midagi toredamat välja. Otsige, kas teil on kaasas midagi head.» Poisid otsisid ja leidsid taskust kompvekke. «Paneme need mehe saabastesse,» ütles Peeter. Nad keerasid kompvekid paberisse ja peitsid mehe saabastesse. Mida see mees küll arvas, kui ta üles tõusis ja saapaid jalga panema hakkas?» Lapsed avaldasid huviga oma arvamust mehe meeldiva üllatuse kohta.

Andsin oma rühma lastele ka ülesande: «Mõtlege teiegi kodus midagi head välja ja homme räägime sellest.»

Teisel päeval oli vestlus väga elav: üksteise võidu jutustati, mida oli välja mõeldud. Näiteks ütles Tiina: «Kui keegi kukub, siis mina aitan kohe üles.» Raivo: «Mina aitan emal tolmuiimejaga vaipa puhastada» jne.

Selline ülesanne suunas laste mõtte positiivsetele tegudele ja neil tekkis soov hästi käituda.

Eesmärgil, et lapsed hoiaksid lasteaias inventari ja mänguasju, jutustasin kord lastele, et öösel, kui lapsi pole lasteaias, ajavad toolid omavahel juttu. Üks tool ütles, et tema peal istus tore tüdruk, kes kunagi ei kõõlunud ega kiigutanud ja sellepärast on tema jalad päris terved. Teine tool aga ütles: «Minu peal istus poiss, kes muudkui aga kiigutas ja kõigutas end, ja nüüd on mu jalad väga haiged, kõik naelad on väljas, varsti on mu elu läbi.» Teisel päeval märkasin, et lapsed kramplikult hoidusid toolidel kõõlumisest ja kiikumisest.

Sügisel märkasin, et lapsed peitsid asju, mis nende käes olid katki läinud. Võtsin need katkised asjad välja ja asetasin lauale ning ütlesin: «Lapsed, räägin teile ühe jutu tüdruk Maiest. Elas kord Maie, kelle käes läks katki uus, näärivana toodud nukk. Maie arvas, et ega ema seda teada saa ja peitis nuku kapi taha. Nukk seisis seal terve päeva. Öhtul aga leidis väike koer Tuks

kapi tagant nuku, võttis hammaste vahele ja viis kööki, kus Maie emaga õhtust sõi. Tuks pani nuku põrandale ja hakkas haukuma. Maie nägi seda ja tal oli häbi. Lapsed, kui Tuks oleks rääkida saanud, mida ta oleks öelnud?» Lapsed vaikisid veidi ja ütlesid siis päris õigesti oma arvamuse. Ühiselt leidsime, et pole aus, kui keegi midagi katki teeb ja seda varjata katsub.

Sellest ajast peale ei peidetud enam midagi ja igast pisikesest õnnetusest tuldi rääkima. Muidugi lasksin lastel endil võimaluse korral pahandust heaks teha ja andsin nõu, kuidas oleks olnud vaja toimida, et ese poleks katki läinud.

Olen märganud, et sellistel väikestel jutukestel on palju suurem mõju kui tavalistel keelamistel või käskimistel. Muidugi tuleb neid lihtsaid lookesi esitada mõjuvalt, ilmekalt, siis on sellel ka tulemusi. Meil on palju häid muinasjutte ja jutustusi, mille õige valiku ning kasutamisega saame mõjutada laste moraalse palge kujunemist.

Iseseisvuse kasvatamine.

Arvan, et laste moraalsel kasvatamisel on vaja, et nad ise seejuures oma jõudu prooviks, ise oma käitumise üle järele mõtleksid. Kasvatajal on vaja vaid nende mõtetele õige suund anda. Lasteaia lapsed on sageli harjunud lootma täiskasvanutele niihästi tüli- kui ka muis küsimustes ja see pole kuigi hea. Läinud kooli, kus nad peavad iseseisvalt toimima, ei oska nad teatud olukordades õigesti käituda. Sellepärast peame juba lasteaia maksimaalselt arendama laste iseseisvat otsustusvõimet ning omaalgatust.

Hea on lasta lastel endil otsustada, mis kõlbab ja mis ei kõlba, ja seda eriti nende omavahelistes suhetes.

Lapsed mängisid hoogsalt. Ehitati laev ja mindi kalale. Kapteni oli juhtunud Andres, kellega kasvatajal oli raskusi. Korraga puhkes laeval tulekahi. Hakati tuld kustutada. Kustutamise juures kasutati ka väikest redelit, mis on minu rühma laste kõige armsam mänguasi. Andres märkas, et redel oli Peetri käes, ja ta tahtis seda ära võtta. Peeter muidugi ei andnud. «Kapten» vihasus, viskas mütsi nurka, pani silmad vastu seinale ja põrnitses. Läksin Andresest mööda ja ütlesin: «Kapten laeval on tark mees, küll ta teab, kuidas õigesti toimida.» Andres vaatas natuke aega oma mütsi, võttis selle lõpuks maast ja pani pähe. Siis läks ta uuesti Peetri juurde ja haaras redelist kinni. Nii nad seisid natuke aega vaikides. Jälgisin huviga, mis edasi saab. Järsku

laskis Andres redelist lahti ja ütles: «Hea küll, võta sina redel, ma kustutan niisama.» Nii valitsemishimuline kui ta ka oli, mängis ta üllatavalt kaua teistega sõbralikult koos. Ta oli iseseisvalt endaga toime tulnud.

Sageli võib näha lapsi võitlemas ühe asja pärast, milleks on kas mõni mänguasi, pliiats, koht laua juures või esikoht jalutuskäigule kogunemisel jms. Niisugustel juhtudel ütlesin lastele: «Targem annab järele!» Pärast seda tahtsid vahel mõlemad «targad» olla, kuid juhtus ka nii, et kumbki ei tahtnud esialgu «tark» olla ja tekkis võitlus iseendaga. Kuid mõtlema pani see lapsi siiski ja peaaegu alati lahenes konflikt laste eneste algatusel: nad leppisid omavahel kuidagi kokku. Lapsed õppisid üks-teist arvestama ja vajaduse korral mõnestki asjast sõbra kasuks loobuma.

On lapsi, kes ootavad, et nende eest kõik ära tehakse. Näiteks leidis Mare laua juures, et tal pole tooli. Ta seisis ja ootas ilmselt, millal kasvataja talle tooli ulatab. Kuid kasvataja ei teinud seda, vaid ütles, et otsigu ta endale ise tool. Mare vaatas kartlikult ringi, mida teha: teised kõik istuvad, aga tema ei saa seda teha ja tühi tool on «kaugel» — teise laua juures. Kõheldes liikus Mare viimaks tooli juurde, võttis selle, pani oma kohale ja istus õnnelikuna toolile. See oli kartliku Mare kohta suur saavutus. Talle tuli juba tilgake julgust juurde. Möödus mõni aeg ja kui ta kord nägi üht last seisvat, läks ta tema juurde ning ulatas tooli.

Erilist tähelepanu peab pühendama argadele lastele. Andes neile ülesandeid, tuleb kannatlikult nende saamatust arvestada. Sageli aga unustame just sellised vaiksed lapsed ära, kuna nad meid ei sega. Need saamatud, arad lapsed on väga osavad teiste abi kasutama. Peeter näiteks ei katsetagi oma saapapaelu kinni panna. Enne õuemeinekut ütles ta iga kord mulle: «Palun, pange minu saapapaelad kinni.» Opetasin teda, kuidas seda teha tuleb ja palusin tal endal katsetada. Peeter aga ei pingutanudki ennast, vaid sirutas jala välja ja palus teisi lapsi tema saapapaelad kinni panna. Niisiis peab ka seda jälgima, et lapsed liialt ei kasutaks üksteise abi, mis oleks kahjuks nende iseseisvuse arengule.

Väike Merike kaotas riietusruumis oma kindad. Maret, Lidia ja Tanja tulevad suure jutuga: «Merikese kindad on kadunud, me otsisime, ei leidnud. Vist on keegi nad ära peitnud.» Merike seisab vaikides kõrval. Ütlesin lastele: «Olge nüüd tasa, Merike ise jutustab, mis juhtus.» Vaiksel rääkis Merike, et ta pani kindad pingile ja nüüd neid pole seal. Teised lapsed teatasid agaralt: «Me läheme aitame veel otsida.» Ütlesin rahulikult: «Pole

viga, Merike otsib ise oma kindad üles.» Merike läks küll eba-kindlalt, kuid leidis oma kindad teiste abita. Selliste pisiülesannete kaudu õppis ta tasapisi iseseisvalt toimima.

Inge oli arg ja tagasihoidlik ning kui ta üle tasakaalupingi läks, siis tegi ta seda nii kartlikult ja aralt, et teised lapsed talle abistamiseks käed sirutasid. On muidugi hea, et lapsed üksteist aitavad, kuid selle all ei tohi kannatada iseloomu kujunemine. Sellepärast ütlesin ma: «Pole viga, Inge, tule pikkamööda, küll sa ise toime tuled.» Varsti ei teinudki harjutused tasakaalupingil talle enam mingeid raskusi. Ta julgus kasvas.

Need tavalised juhtumid näitavad, kuivõrd suurt tähelepaneliklust on vaja, et lastes iseseisvustunnet kasvatada. Kasvatustöö on ju piasjajade ahel, mille ükski lüli meist tähelepanematult mööduda ei tohi: me peame iga väikese juhuse juures järele mõtlema, kuidas me saame seda kasutada lapse moraalse palge kujundamiseks. Taolised pisitoimingud on meie väikestele lastele sageli määrava tähtsusega elamusteks.

Kasvataja isiku ja lasteasutuse kollektiivi mõju lapse moraalse palge kujundamisel.

Väga suur mõju lapse moraalse palge kujundamisel on kasvataja isikul. Tema käitumine ja väljendused on alati lapse tähelepanu keskpunktis ning laps matkib kasvatajat. Sellepärast tuleb kasvatajal alati iseennast kontrollida. Kord ühes klepetöö tunnis keeras Marika paberist väikese nutsaku, kastis liimisse ja kasutas seda liimimisel pintsolina. Küsisin Marikalt, miks ta pintsli ei kasuta. Marika vastas: «Teie ka liimisite ükskord nii.» Olin tõesti kord seda teinud ja nüüd mind matkiti.

Lapsed jälgivad, kuidas me suhtume ümbritsevasse ellu, loodusesse ja inimestesse ning püüavad olla meie sarnased. Kui me ise oleme vaimustatud kõigest kaunist, siis vaimustuvad sellest ka meie kasvandikud. Hästi meeldivad lastele rõõmsad, lõbusad kasvatajad, kes oskavad lastele naeratada ja panna ka lapsi endid naerma. Rõõmus meeoleolu on heaks taimelavaks kõigele heale. Sellepärast peame oma kollektiivis hoidma alal head tuju. Peame õppima rõõmustuma kõigest meie ümber, ka piasjajadest: kui rühmale tuuakse uus mänguasi, rõõmustame selle üle ja näeme, kuidas ka lapsed on uuest lelust haaratud ning püüavad seda hoida. Need nukud, mis meile meeldivad, meeldivad ka lastele ja nad käivad nendega hellalt ümber. Rühmas oli üks nukk kollase triibuga näol ja see polnud ilus. Ma ise ei hoolinud sellest nukust

ja nii jäigi ta kuidagi vaeslapse ossa: talle polnud tehtud ilusat kleiti jne. Järsku märkasin, et see nukk seisab teistest eraldatuna nurgas, nagu seina poole. Teisel ja kolmandal päeval kordus sama. Võtsin lõpuks selle nuku, riietasin ta ilusasti, panin teiste juurde ja ütlesin: «Vaadake, kui ilus on see nukk!» Lapsed vaatasid nukku ja enam ei pannud nad teda nurka seisma, vaid mängisid temaga.

Rühma elavnurgas oli väikesi kaktusi. Need meeldisid mulle. Vaatlesin neid sageli ja vestlesin nendest lastega, kes neid vaadata ma tulid. Lapsed hakkasid kaktusi väga hoidma ja tihti küsiti hommikuti üksteiselt, kas kaktused on juba kastetud. Teisel aknal olevale taimele ei osutanud ma erilist tähelepanu ja ka lapsed nagu ei märganudki seda ega tundnud muret selle kastmise pärast.

Selliseid näiteid võib iga kasvataja oma praktikast tuua.

Mitte ainult kasvataja enda isik, vaid kogu lasteaia kollektiiv kasvatab last. Kuidas võibki laps muutuda sõbralikuks oma kollektiivis, kui lasteaia kollektiiv omavahel ebasõbralikult läbi saab.

Paar näidet sellest, kuivõrd tähelepanelikud on lapsed meie vahekordadest kollektiivi teiste liikmetega.

Kord lausus koristaja ebasõbralikult kasvatajale (too ei märganud, et teda kõnetati): «Kas te ei saa eesti keelest aru?» Väike Jüri oli kaugemal mängimas. Veidi aja pärast läks Jüri lillepeenrale. Üllatuseks märkas kasvataja, et väike Jüri ei reageerinud koristaja-tädi hüüule, kui see teda lillepeenralt ära kutsus. Küsimusele, miks ta ära ei tule, vastas Jüri sama ebasõbralikult: «Kui kasvataja ei saa aru eesti keelest, siis mina ka ei saa.» Ilmselt oli see protest tolle ebasõbraliku ütluse vastu, mida öeldi tema kasvatajale.

Teine näide. Koristaja tuli enne puhketundi rühmaruumi ja rääkis ebasõbraliku häälega. Puhketund möödus ja kasvataja oli vahejuhtumi juba unustanud, kuid väike Urmas oli seda kogu puhketunni meeles pidanud ja sellele mõelnud. Ta tuli ja küsis kasvatajalt leebelt: «Mis ta teile ütles?»

Need väikesed juhtumid näitavad, kui tähelepanelikud on lapsed kõige vastu, mis nende ümber sünnib, olgugi et nad iga kord seda välja ei näita. Kollektiiv peab olema sõbralik ja seltsimehelik, vastasel korral ei saa me seda ka lastelt nõuda. Eelkõige peavad meie endi vahel sõbralikud suhted valitsema — küllap see siis mõjub kasvatavalt ka meie väikestele, eriti koolieelses eas, mil suurt osa kasvatustööst saab rajada emotsioonidele.

Loomulikult ei saa kollektiivi mõju koolieelsetele lastele olla nii suur, nagu ta seda on kooli õpilaskollektiivis, kuid kasvataja kaasabil õnnestub siiski mõndagi saavutada.

Kasvataja arusaamad muutuvad ka lastekollektiivi arusaamadeks, millele võime sageli toetuda üksikute laste kasvatamisel. Kui kõik lapsed on kasvatajaga ühel seisukohal, siis ei saa üksik laps pikemat aega oma arusaamade kohaselt toimida, vaid on sunnitud oma käitumist muutma.

Tanja oli väga hellitatud tüdrukuke. Perekonnas oli ta tähelepanu objektiks ja ka lasteaias tahtis ta kõige keskpunktiiks olla. Tunnis tõstis ta oma töö üles ja ütles: «Kasvataja, tulge vaadake, kui ilus mul on!» Ta tahtis, et tema tööd imetletakse. Mina aga ütlesin: «Ei, sul pole veel kõik hästi joonistatud, püüa teha paremini.» (Tema tööd olid tõesti vaevalt keskpärased.) Peagi mõtles tema väike peake aga uue triki välja. Tunnis, kui kõik olid vaikselt, kiljatas ta järsku, trampis jalgadega või tegi igasuguseid näomoonutusi. Ütlesin lastele: «Tanja tembutab sellepärast, et kõik teda vaataksid. Lepime kokku, et kui ta nüüd jälle tembutab, pöörame näo teisale ega tee temast väljagi.» Lapsed vaatasid etteheitvalt Tanjale ja sellest silmapilgust peale jättis tüdruk igasuguse tembutamise. Ta hakkas püüdlikult oma ülesandeid täitma ja veendus, et silma paista saab vaid oma tublidusega.

Tiidul oli komme trepist alla minnes end mööda seina libistada. Rääkisin temaga ja palusin teda korralikult käia, kuid tema püüdis ikka oma jonni läbi viia. Trepist alla minnes libistas ta ennast ikka jälle ja vaatas vahel vilksti minu poole, nähtavasti mõeldes: «Ikka teen, mis tahan.» Ütlesin lastele: «Lapsed, tuletege Tiidule meelde, kuidas õigesti trepist käia, võtke ta oma hoole alla, kuni ta selle ära õpib.» Nii õppis Tiit alluma kehtestatud korrale.

Peaegu alati kujuneb nii, et rühmas jaguneb kollektiiv nagu kaheks: ühed, kes mõtlevad välja midagi positiivset, ja teised, kes tahavad teha midagi sobimatut: kas rääkida inetusi, segada teisi, rabelda ja tõugelda vms. Olen püüdnud toetuda paremikule, vabadel momentidel nendega tegelda, et sellega teisi kaasa tõmmata. Oli mul näiteks rühmas väga musikaalne poiss Heiki. Ta armastas mängida «laulukoori», kus tema oli juhiks. Toredasti andis ta korraldusi ja enamik tüdrukuist ning ka mõni poiss olid aktiivsed «laulukoori» liikmed. Ülejäänud poisid püüdsid aga mängijaid mõnitada ja segada. Teadustaja teatas kord eksikombel, et nüüd laulab «naiskoor» laulu «Kevadel». Need üksikud poisid, kes sel korral «laulukooris» olid, sattusid piinlikku olukorda. Oli vaja teisi poisse juurde meelitada. Üks kõrvalseisvaist poistest imiteeris pasunapuhumist. Haarasin sellest kinni ja ütlesin: «Poisid, olge teie orkestrandid. Vahel lauldakse ka orkestri saatel.» Poistele see mõte meeldis ja vaikselt tuututades matkisid nad pasunapuhumist.

Nii oli kogu kollektiiv suure innu ja tõsidusega mängust haaratud. Laste paremik oli seega kõik kaasa haaratud. Kiitsin, et oli nii palju kontserdist osavõtjaid. See andis tõuke hea kollektiivi arenemisele.

Teisel korral kujunes mängu ajal nii, et osa lapsi ütles mõistatusi, mida teised lahendasid. Suurema hulga kaasahaaramiseks hakkasin ka ise mõistatuste lahendamisest osa võtma. Varsti liitusid mänguga peaaegu kõik, ainult mõned üksikud jäid tegevusetult mürama. Kuid ka nemad olid viimaks sunnitud ennast taltsutama, kuna enamik nõudis, et nad oleksid vaiksemalt.

Olen hoolega jälginud, et üksikud negatiivsed «kangelased» rühma tähelepanu objektiks ei saaks ega rühma mõjutama ei hakkaks.

Lastevanemate kaasabi.

Uue inimese kasvatamisel võime lasteaias palju saavutada, kuid me ei tohi unustada, et koostöös lastevanematega on meie töö hoopis tulemusrikkam ning kergem. Olen oma pikkade tööaastate jooksul kohanud kolme liiki lastevanemaid. Ühed neist on säärased, kes on alles noored ja kasvatustööst õieti midagi ei tea; teised püüavad kasvatajaga koostööd saavutada; kolmandad aga on sellised, kes suhtuvad kasvatajasse ebasõbralikult (kas seetõttu, et neil on hellitatud laps või on neile lapse kasvatamine tähtsusetult viimane ülesanne). Tahaksin nende kolme liigi juures veidi peatuda.

Niisiis, esimesse liiki kuuluvad noored, kes kasvatavad alles oma esimest last ja ootavad seetõttu kasvatajalt väga palju. Mee-nub Mati isa, kes sageli käis minuga kasvatusküsimustest vestle-mas. Rühma koosolekutest võttis ta alati osa. Kui laps kodus jon-nis või kohe magama ei jäänud, tuli ta küsima, mida sellistel juhtudel ette võtta jne.

Üks noor isa arvas, et ta siis kõige õigemini toimib, kui oma lapsega võimalikult palju mürab, temaga jookseb ja hullab. Lõpuks muutus laps aga väga rahutuks ja närviliseks ning ma pidasin vajalikuks isaga rääkida, et temale selgitada, kuidas lap-sega käituda.

Niisuguseid emasid-isasid peame suurima hoole ja tähele-panuga juhendama ning õpetama. Nad on selle eest tänulikud. Selliste vanematega on meie koostöö alati hea, sest nad on huvit-tatud oma laste kasvatamisest ning toimivad meeleldi meie näpu-näidete järgi.

Teine osa vanemaid on niisugused, kes on kasvatusküsimustes

teadlikumad ja lapsed üldiselt õigesti kasvatavad. Neile lastevanemaile võib julgesti loota, kui mõni kasvatusraskus üles kerkib ja lahendamist vajab. Peab märkima, et seda liiki vanemaid on suhteliselt kõige enam.

Priit kasutas lasteaias inetuid sõnu. Rääkides tema emaga sellest, kuulsin, et nende majas on suuremaid poisse, kes arvatavasti väiksematele rumalusi õpetavad. Kuna Priidul kodus õdesid-vendi polnud, kellele neid rumalusi rääkida, siis polnud vanemad sellest teadlikud. Nüüd hakkas ema jälgima, kellega poiss kodus suhtleb ega lubanud teda enam mängima lastega, kellelt ta halba võis õppida.

Selliste vanematega on võimalik kõiki probleeme kerge vaevaga lahendada.

Kolmas liik vanemaid on ebasõbralikud ja nendega tuleb hoopis rohkem vaeva näha, kuid meie ülesanne on ka niisuguseid vanemaid vajalikus suunas veenda, sest vastasel korral oleks meie tööst vähe kasu.

Jutustan mõningatest niisugustest vanematest ja nende mõjutamisest.

Tanja oli kena tüdrukuke. Kõik hoidsid teda ja kellelgi polnud tahtmist talle midagi halba teha. Tema ema käis aga peaaegu iga päev nurisemas, et tema last ei armastata, et talle tehakse haiget jms. Mulle jäi arusaamatuks, kuidas ja millest ta seda järeldab. Hakkasin Tanjat jälgima ja siis selgus, et ema päris Tanjalt igal õhtul, kas keegi on päeva jooksul talle haiget teinud. Tanja püüdis siis iga puudutust ja isegi olematuid asju suureks teha, et seega ema haletsemist ja poolehoidu saavutada. Laps ei tahtnud kuskil midagi head näha, sest halva nägemine oli talle kasulik, kuna sel juhul hellitas ema teda rohkem. Kord vestlesime Tanja emaga ja püüdsime talle selgitada sellise kasvatusvõtte kahjulikkust. Samaaegselt vestlesin iga päev Tanjaga, juhtides tema tähelepanu kõigele heale lasteaias. Tuletasin meelde päeva jooksul mängitud mängu ja tehtud töid ning neid paljusid häid lapsi, kes Tanjaga olid mänginud, ja palusin, et ta sellest ka emale jutustaks. Nii kasvatasime Tanjat pidevalt koos tema emaga. Arusaamatusi juhtus veel edaspidigi, kuid aegamööda hakkasid need siiski vähenema. Meid rõõmustas asjaolu, et kui Tanja lasteaiast kooli läks, tuli ema viimasel päeval meie ees vabandama oma väärade arusaamade pärast.

Iga kord ei nõua kontakti leidmine vanematega aga aastatepikkust tööd.

Väga palju raskusi oli näiteks Tiina emaga. Alati oli nurisemist, et Tiina eest ei hoolitseta. Kord tahtis ta isegi haridusosakonda

kaebama minna, et lapse kinnas kaduma oli läinud (leidis järgmisel päeval selle kodunt), teine kord oli lapsel kampsuninööp kadunud ja jälle oli tema arvates kasvataja süüdi. Otsisime küll terve rühmaga, aga nööp jäi leidmata. Kui me mõnikord Tiina käitumise pärast emaga vestlesime, oli viimasel alati olukorrast teine arvamus. Mida teha niisuguse vanemaga? Ühel päeval vestlesid temaga juhataja ja paar kasvatajat (kasvataja tööülesannetest, samuti lasteaia ja ema ühisest vastutusest Tiina kasvatamisel). Olime huvitatud, milliseid tulemusi see vestlus annab. Tagajärjed olid suuremad kui me oskasime ette arvata. Tiina ema muutus tundmatuseni ja suhtus kuni lapse kooliminekuini väga sõbralikult lasteaia kollektiivi ning meil ei olnud temaga hiljem enam ühtki arusaamatust. Nähtavasti selgitas eespool mainitud vestlus emale kasvatajate vastutusrikast ja keerukat kutsetööd, millele ta varem polnud lihtsalt mõelnud.

Meie asutuses on selliseid ebameeldivusi lastevanematega vähe ette tulnud, kui neid on aga esinenud, siis oleme püüdnud vanematega vestelda, näidata algul ära kõik positiivne lapse käitumises ja siis vestelnud sellest, mida veel teha tuleks. See on häid tulemusi andnud. Võin öelda, et üldiselt on lastevanemad pedagoogilistest küsimustest ja oma lapse õigest kasvatamisest küllaltki huvitatud, kuid pahatihti ei märka nad oma vääri kasvatusvõtteid. Kui seda aga neile taktiliselt selgeks suudetakse teha, on enamik vanemaist nõus kasvatusvõtteid muutma. Koos kõige sellega aga tõuseb ka lasteasutuse autoriteet nende vanemate silmis.

Kokkuvõttes võin öelda, et minu kogemuste järgi on koolieelsete laste iseloomu kujundamisel muude kasvatuslike võtete hulgas oluline pöörata tähelepanu järgmisele.

1. Tuleb huviga jälgida last ja õppida kõigepealt tundma tema positiivseid kalduvusi ning omadusi, et neid siis seejärel hästi välja arendada ja nende abil negatiivsete omaduste mõju vähendada.

2. Iga last tuleb iseseisvaks kasvatada ning lasta teda oma kogemuste põhjal veenduda kõige positiivse headuses.

3. Arvestades koolieelsete laste fantaasiarikkust ja suurt emotsionaalsust, on eriti sobiv mõjutada nende iseloomu kujunemist vastavasisuliste jutukeste ja lookete abil.

4. Üksiku lapse negatiivsete iseloomuomaduste parandamiseks tuleb kasutada kogu lastekollektiivi mõju.

5. Lasteaia töötajate kollektiivis tuleb luua sõbralik õhkkond ja arendada tähelepanelikku ning südamlikku suhtumist lastesse.

6. Tuleb taotleda tihedat koostööd lastevanematega ja kasutada nende kaasabi lapse iseloomu kujundamisel.

HUMAANSUSE KASVATAMINE KOOLIEELSES EAS

AGNES PIIRMA,
*Eesti NSV teeneline õpetaja,
Tallinna 7. Lasteaia kasvataja.*

Kasvataja juurde jookseb nelja-aastane Tiit, peo peal ühe tiivaga liblikas, teine tiib Tiidu näpu vahel. Tiidu ilme on nõutu, kohkunud ja abiotsiv: «Ma tahtsin ainult vaadata, kas ta ühe tiivaga ka lendab. Aidake mul teine tiib jälle külge liimida — ta ei lenda ühe tiivaga,» kõneleb Tiit, ise pisaratega võideldes. Kasvataja taipab, et Tiit on teinud süd ametu teo. Ta ei varja oma vastumeelsust ja kurjustab: «Küll sa oled õel, Tiit! Mine ära mu juurest, ma ei taha sind näha.» Tiit lähebki eemale, taipamata õieti, miks temaga kurjustati. Et ta liblikaga enam midagi peale ei oska hakata, viskab ta selle maha tolmu ja jookseb mängima.

* *
*

Viieaastase Ennu koju toodi pisitilluke vennake. Vennake pannakse diivanile. Enn mängib sealsamas põrandal. Korraga on tal vaja midagi võtta diivani kohal olevalt riulilt, ta kargab diivanile püsti — ja peaaegu et oleks juhtunud kohutav õnnetus. Ema saab veel viimasel minutil Ennust kinni haarata ja takistada teda vennakese peale astumast. Ehmatusest hingetuna lööb ema Ennu ja kurjustab: «Oled sa hull! Praegu oleksid vennakesele peale hüpanud! Julm, vastik poiss! Mine ära mu juurest!» Enn on aga isegi ehmunud — veel kaua tihub ta oma mängunurgas nutta. Ema kordab nagu enda õigustuseks: «Mis sa nüüd veel piri-sed, aru pole sul peas, oleksid võinud vennakese ära sõtkuda!»

* *
*

Kuueaastane Hillar läks Jaaguga riidu, vihastus ja viskas Jaaku mänguklotsiga, nii et Jaagule tekkis muhk pähe. Kasvataja, ehmunud ja enesest väljas, ei märkagi, kui kohkunud on Hillar ise Jaagu nutust ja oma teost, vaid kurjustab: «Kas sul häbi pole! Suur poiss, lööd teisel pea puruks! Kui sa ei oska teistega mängida, siis seisa nurgas.» Ja poolvägisi tiritakse nuttev ning ehmunud süüdlane nurka. Seal ta nüüd seisabki, ja tigidus ning trots võtavad temas maad. Kui Ants tast mööda läheb, paneb ta sellele jala ette, nii et viimane pikali lendab. «Mida küll hakata peale sellise tigeida ja öela lapsega,» on kasvataja nõutu.

* *
*

Viieaastane Hillu lõi Airit sellepärast, et Airi temalt raamatu ära võttis. Lõi tigidalt. Teised lapsed nägid, kuid ei teinud sellest väljagi, sest nende arvates oli see loomulik, tavaline ja isegi õige, kuna Airi võttis Hillu raamatu ära. Nii õigustas end ka Hillu ise, kui kasvataja temaga kurjustas, tigidaks ja pahaks lapseks nimetas. Mida rohkem kasvataja tõreleb ja Hillut halvustab, seda rohkem Hillu ennast õigustab. Muutub trotslikuks ja lõpuks vaikib tigidalt. Kasvataja kannatus katkeb: «Nüüd seisad niikaua nurgas, kuni hakkad aru saama, et lüüa ei tohi!» Hillu seisab kaua nurgas, kuni lõpuks väsib ja kasvataja küsimusele (kas ta sai aru, et lüüa ei tohi) jaatavalt vastab. Kasvataja on sellega rahul ja lubab teda jälle teiste laste hulka. Hillu aga, sattudes Airi lähedusse, näpistab viimast salaja.

* *
*

Priit haarab mänguhoos Enet põllepaelast. Pael rebeneb põlle küljest lahti. Ene nutab, sest põll on uus ja ta teab, et saab kodus ema käest riielda. Kasvataja vihastub Priidu peale, paneb ta üksi teise tuppa istuma. Kahe toa vahel on klaasuks, kustkaudu lapsed näevad karistatud Priitu teises ruumis istumas. Ene, kes ikka veel on Priidu peale pahane, näitab sellele keelt. Priit haarab vihaga esimese ettejuhtunud eseme ja viskab Enet. Klaasuks kliriseb ning ruut puruneb kildudeks.

* *
*

Marika ja Harri teevad toas ulakust ega kuula vanaema sõna. Vanaema võtab vitsa ja hakkab lapsi mööda tuba taga ajama. Lastele pakub see esialgu nalja: vana inimene ei saa neid ju nii kergesti tabada. Siiski, kui asi tõsisemaks läheb, poevad lapsed voodi alla. Vanaema hakkab põrandaharjaga voodialust togima. Nüüd on lapsed juba päris tigidad ja voodi alt kostab inetuid sõnu. Lõpuks hüüab Harri nutuga pooleks: «Tapa jah meid ära, siis lähed veel vangi ka! Paras siis sulle!»

* *
*

Toivo ja Ülo lasevad kelguga mäest alla. Toivo keerab oma kelgu Ülole ette ja Ülo lendab pea ees lumehange. Ülo saab haiget, aga Toivo naerab otse südamest. Toivo saadetakse kurjustamiste ja noomituste valingu saatel tuppa, kus ta peab istuma üksi kogu jalutuskäigu aja. See teeb teda tigidaks. Niipea kui lapsed tuppa tulevad ja Toivo sobiva võimaluse leiab, tõmbab ta Ülot salaja jalust, nii et see valusasti vastu kapinurka kukub. Järgneb uus karistus ja uuesti süveneb Toivos trots ning tigidus.

* *
*

Kevadel oli metsas palju lepatriinusid. Lapsed leidsid neid ja mängisid nendega, ehisid neile aedu ja maju. Tulnud tagasi lasteaeda, leiab kasvataja Mare taskurätikust muserdatud ja osaliselt juba puruks muljutud lepatriinusid. Kasvataja kurjustab: «Aga, Mare, mis sa nüüd oled teinud! Nii palju lepatriinusid oled ära tapnud!» Vastikust tundes raputab ta taskurätiku sisu maha: «Vaata nüüd ise, millega sa hakkama oled saanud, sa julm tüdruk.» Mare tihub nutta, kasvataja aga jätkab: «Nüüd nutad ka veel. Mida see sinu nutt siin enam aitab!»

* *
*

Jalutuskäigul lükkab Kersti Tiiu kõnniteelt sõiduteele. Samas möödub veoauto. Kasvataja on ehmunud, sest õnnetuseni oli vaid üks samm. Muidugi saab Kersti karistada, teda nimetatakse õelaks, tigidaks, südametuks lapseks. Kersti nutab, kuid ei saa aru, miks ta on õel ja südametu, ta ju ainult veidi lükkas Tiiut. Juhutumist räägitakse ka Kersti emale ja Kersti saab ka kodus karistada. Teisel päeval, kui Tiiu tuleb Kerstile oma väikest nukku

näitama, võtab Kersti nuku, tirib sellel ühe käe küljest ja viskab siis selle Tiiule tagasi, öeldes: «Säh võta oma loll nukk, ja ise oled sa ka loll!»

* *

*

Vova ja Toomas võtavad Hillaril kätest ja jalgadest kinni ning hakkavad teda kiigutama. Hillar on aga nende jaoks liiga raske ja nad lasevad ta põrandale kukkuda. Hillar saab haiget, kuid poiste meelest on ta kukkumine nii koomiline, et nad naerma puhkevad. Lähedal seisvad lapsed hakkavad samuti kaasa naerma. Kasvataja ei oska muud teha kui imestada: kui palju võib küll väikestes lastes julmust ja südametust olla.

* *

*

Tõin need näited oma praktikast. Noore kasvatajana üllatasid ja sageli otse kohutasid mind väikeste laste kurjuse ning pahatahtlikkuse avaldused. Pedagoogilise töö esimestel aastatel olin sageli sunnitud nõutuna laste selliseid pahatahtlikkuse avaldusi jälgima, oskamata õiget lahendust leida, ning praktiseerisin ikka süüdlase karistamist kui näiliselt kõige loomulikumat vahendit.

Palju aastaid tagasi oli minu rühmas poiss Herbert. Ta oli tõesti kuri laps. Hiljem, kui ma kord nägin, kuidas tema alkohoolikust isa teda jalaga löi, mõistsin ma paljutki tema elus. Kuid armastama hakkasin ma seda last juba varem. Mul tuli teda algul liigagi sageli karistada, sest ei läinud mööda päeva, kui ta poleks kellelegi haiget teinud. Sealjuures oli tal alati näol mingi trotslik ja ülbe muie, mis mind tavaliselt tasakaalust välja viis. Mul ei jäänud muud üle kui tema jaoks vaid üha uusi karistusi otsida. Kord ütleb Herbert mulle võimetus vihas: «Oota, kui ma suureks saan, hakkan jahimeheks, võtan püssi ja lasen su maha!» Need hirmsad sõnad lapse suust, öeldud sellise lapseliku tõsidusega, kohutasid mind, kuid ühtlasi tundsin äkki, kuidas minus tekkis kaastunne selle rumala, tigeda poisikese vastu. Võtsin pihku ta trotslikud käed ja ütlesin väga vaikselt: «Vaata, Herbert, kui sa suureks saad, siis on minul juba omad pojad, samasugused väikesed poisid nagu sina ja nad jäävad ju siis ilma emata.» Herbert kuulas mind ära, midagi nagu välgatas ta silmis, kuid siiski vastas läbi hammaste: «Mis sest! Olgu, ma lasen su maha kõigi su poegade!» Võtsin poisi ümbert kinni, surusin ta tigeda näo

enda vastu ja palusin: «Ära sa seda tee, Herbert! Siis hakkab minu ema väga nutma. Ta otsib mind ja minu poegi, käib suures metsas ja hüüab ja hüüab.» — «Las otsib!» kostis Herbert seepeale kuidagi ebakindlalt ja läks vaikselt eemale. Jätsin ta rahule. Veidi hiljem tunnen korraga, et keegi püüab kohmakalt oma väikest kätt minu pihku poetada. Vaatan — Herbert! «Ma ei hakka jahimeheks, ma ei taha, et su ema nutab. Ma ei taha, et su ema nutab,» kordas ta mitu korda. Nii sain Herbertiga sõbraks, ta jäi mulle paljudeks aastateks lähedaseks lapseks. Ja kuigi ta ka edaspidi nii mõnigi kord kuri oli ning teistele haiget tegi, püüdsin ma vältida karistusi ja äratada temas kaastunnet selle vastu, kellele ta haiget tegi. Ja seda, mida ma ei saavutanud kurjuse ega karistamisega, saavutasin headusega: pikkamööda taandus tema tigidus. Et Herbertist hea inimene kasvas (nüüd on ta juba ise perekonnaisa ja kasvatab oma poegi), selles on pisut-pisut teeneid ka minul ja seda kõike alates hetkest, kui ma oskasin temale armastusega läheneda.

Ka nüüd, kogenud kasvatajana puudutab mind ikka ja alati valusalt iga lapse kurjuseavaldus ja ma ei saa selle nähtusega kuidagi leppida. Ei saa sellest ükskõikselt mööda minna ja lihtsalt väita (nagu seda pahatihti tehakse): «Küll võivad lapsed ikka mõnikord julmad olla!» Kõik minus vaidleb selle vastu, sest pole ju loomulik ega tavaline, et lapsed on hoolimatud ja südametud. Minus tekivad ikka ja jälle küsimused: «Miks toimivad lapsed mõnikord südametult? Mida peab kasvataja selliste lastega tegema? Kuidas sisendada lastesse headust ning süvendada neis humaansid tundeid?»

Millistena kujutlen ma oma tänaseid kasvandikke tulevikus? Tahan, et igast lapsest sirguks hea ja südamlilik inimene, kellel jätkuks lihtsat ja loomulikku inimlikkust igapäevases elus (kes ei mööduks tänavanurgal nutvast lapsest küsimata, mis tal viga on; kes ulataks lahkelt käe trepil komistanud raugale), kuid kes oleks alati valmis ka kangelaslikuks humaansuseks: sööstma põlevasse majja, et päästa inimelu, või relv käes kaitsma oma kodumaa ning rahva vabadust. Sellepärast pean kasvatajana oma peamiseks kutsumuseks sisendada tulevasse inimesse humaansust. Kuid mitte orjalikku humaansust, mis tugineks karistuse kartusele või tasu lootusele, mida sajandeid on inimestesse sisendanud ristiusk; ka mitte haletsevat ega inimest alandavat humaansust, mis on nii omane kodanlikule ühiskonnale, vaid vaba, julge ja ausa inimese peenetundelist ning tarka humaansust, mis põhineb lugupidamisel ning inimeste võrdsusel.

Viimastel aastatel on hoogustunud pedagoogide jõupingutused

laste kõlbelisel kasvatamisel ka koolieelses eas. Eriti suurt tähelepanu pööratakse laste töökasvatusele, kodumaa-armastuse, kollektiivsustunde ja rahvastevahelise sõprustunde kasvatamisele. Suhteliselt tagasihoidlikult on käsitletud aga sellist (just koolieelses eas väga olulist) kõlbelise kasvatuse küsimust, nagu seda on sotsialistliku humanismi kasvatamine. Kui jälgida laste elu nende igapäevases miljöös, siis tundub, et kasvataja esmane ülesanne peakski olema järgmine: sisendada lastesse humaansust, lugupidamist ja armastust mänguseltsilise, kasvataja, ema, isa ja teiste vastu, samuti hella, hoolitsevat suhtumist lindudesse, loomadesse jne.

Ilmselt jääb meie kasvatustöös selles küsimuses midagi vajaka, sest näited, mis ma oma kirjutise algul tõin, pole kahjuks ainult väljaotsitud üksikjuhtumid.

Alustasin kord sügisel tööd lasteaia noorima rühmaga (3—4-aastased lapsed). Õppinud tundma oma väikeste kasvandike iseloomu ja kalduvusi, jälginud neid mängus ja omavahelises käitumises, leidsin, et mul on vaja leida teid ning kasvatuslikke võtteid, mis arendaksid ning süvendaksid lastes sõbralikkust, üksiteisest lugupidamist, armastust laste ja täiskasvanute vastu, mis suunaksid lapsi kaasa elama teiste rõõmudele ning kaasa tundma teiste kurvastusele.

Alljärgnevas kirjeldangi oma tööd sellel alal. Võimalik, et minu võtetes on vähe täiesti uut, kuid ma püüdsin luua mingi enam-vähem sobiva süsteemi selle ülesande lahendamiseks.

Et lapsesse humaanseid tundeid sisendada, on esmajoones vaja, et laps kogeks sedasama temaga kokkupuutuvate täiskasvanute juures. Armastuseta ei kasva armastavat inimest. Sellepärast pean vajalikuks suhtuda igasse lapsesse siira armastuse ning lugupidamisega, olla lapsele sõbraks, et ta õpiks hindama inimese headust ja sõprust. Paar näidet sellest, kuivõrd laps vajab temaga tegelevate täiskasvanute armastust ja hellust, ning kuidas ta sellele samaga vastab.

Anneli ei olnud veel kolmeaastane. Ta oli vaikne, arg ning väga saamatu laps. Kui ta lasteaeda võeti, olin mina veel suvupuhkusel ja rühma juures töötas suveks tööle võetud kogemusteta õpilane-kasvataja. Päev enne tööle asumist tulin korraks lasteaeda ja läksin muidugi oma tulevast rühma vaatama. Lapsed olid just hommikueine lõpetanud ja mängisid oma kannidega. Ainult Anneli istus alles söögilaua ääres, ärasongitud tangupuder ees, hangunud või isupeletavalt piima pinnale laiali valgunud. Juuksepaela lahtised otsad ripnemas üle näo, piidles ta üksisilmi enda ees olevat taldrikut, ilme lapselikult ahastav. Lapsed mär-

kasid, et ma Annelit vaatlen ja hakkasid üksteise võidu seletama: «Anneli on paha, ei söö. Anneli jääb pisikeseks. Kasvataja peab muudkui riidlema.» Mul hakkas Annelist kahju. Läksin ta juurde ja ütlesin sõbralikult: «Sina oled Anneli! Mina näen sind, aga sina mind ei näe: sul on ju juuksepael silmade ees. Nii, kõigepealt seome paela kinni. Nüüd saamegi tuttavaks. Pisarad pühime ära, suukese puhtaks. Külma putru me täna enam ei söö, teinekord sööme pudru kohe soojalt ära, siis on ta väga maitsev, eks ole?» Anneli vaatab uskumatute silmadega. Tõesti, tädi tõstabki ära selle külma ja vastiku pudru! Ei riidle, ei karista, vaid silitab juukseid! Ja korraga haarab Anneli sellel tädil kaela ümbert kinni. Ta ei oska veel sõnadega oma tänu väljendada, aga tänulik olla ta oskab. Rõõmutunne haarab Annelit — tädi on hea! Impulsiivselt vastab Anneli hellusega. Ka lapsed, kes meid jälgisid, vaatasid üllatanult minu poole, ja nende hoiak Anneli suhtes muutus silmapilkselt: «Anneli on hea laps. Mis sest, et ta putru ei söö! Puder on ju külm. Homme Anneli sööb. Anneli, tule minu nukuga mängima!» jne. Annelile jäin ma sõbraks sellest esimesest hetkest saadik. Sügav usaldus, usk täiskasvanu headusesse — kui nii tohib ütelda lapse veel ebamääraste tunnete kohta — köitis Anneli minu külge.

Teine näide. Hommikul kogunemise ajal toodi lasteaeda uus laps, kolmeaastane Slava. Ta nuttis ahastavalt, kuidagi ei saadud teda rahustada. Kasvataja, kes hommikul lapsi vastu võttis, ei osanud vene keeles rääkida, laps aga ei saanud eesti keelest aru. Ta istus seina äärde põrandale, kõigutas end edasi-tagasi ja aina karjus: «Papa, papa, papa!» Läksin ta juurde ja tahtsin teda sülle võtta, tema aga lõi mulle kohe oma pisikese rusikaga vastu palet — nii enesest väljas oli laps. Võtsin ta käed oma pihku ja ütlesin rahustavalt vene keeles: «Ära nuta, Slava! Tule vaatame aknast, võib-olla näeme veel sinu papat.» Slava sai nüüd aru, mis kasvataja rääkis ja see oli nagu pisike tuluke, nagu lootusesäde-meke pimedas ahastusemetsas: võib-olla on papat veel tõesti näha. Slava tõusis püsti, jättis nutu, võttis kasvataja käest tugevasti ja usaldavalt kinni. Mina silusin Slava sassiläinud juukseid ja ütlesin: «Nii ei tunne papa sind ära, pühime silmad kuivaks ja nina puhtaks. Noh, näed nüüd — see on juba Slava, keda papa tunneb!» Laps oli juba veidi rahunenud ja me astusime akna alla. Akna taga oli alles talvehommikune hämarus. Muidugi ei näinud me seal Slava papat, see-eest aga nägime akna taga laste ehitatud lumemeest. Slava vaatas ja vaatas pimedasse aeda ja ütles: «See ei ole minu isa, see on lumemees!» — «Ah-jaa,» ütlesin, «see on tõe-poolest lumemees, aga mina arvasin, et on sinu papa. Ma ei tund-

nud ära. Ma pole ju sinu papat veel näinud. Missugune on sinu isa? Kas ta on lumemehe moodi?» Slavale tundus see küsimus naljakana ja äkki hakkas poiss naerma: «Sina mõtlesid, et see on minu isa, aga on hoopis lumemees!» Teised lapsed kogunesid ka akna alla vaatama ja kuna nad meie jutust aru ei saanud, seletasin neile. Ka nemad vaatasid aknast välja ja naersid meiega kaasa. Slava tuju aga paranes, pime ahastus ja meeleheide taandusid, nali ning naer kergendasid Slava kurbust. Oli tekkinud usaldus ja usk: kasvataja on sõber, ta tahtis Slavat viia tema papa juurde, aga eksis — arvas, et lumemees akna taga ongi papa. Naljakas! Slava naeris ja hoidis ikka veel usaldavalt kasvataja käest kinni: kasvataja on hea, ta tahab Slavat tema mures aidata.

Nendest paarist näitest näeme, kui tähtis on lapsele kaasa tunda, teda momendil ületamatutest (lapse arvates) raskustest üle aidata, et sellega lapse usaldust ja armastust võita.

Siinkohal tahaksin väita, et kasvatusküsimustes ei tule alati kasuks pedantne kinnipidamine väljakujunenud korrast ja reeglitest. Kasvatajal peab olema julgust ja muidugi ka oskust momendil oma tee leida, peab olema oma lähenemisviis lapsele. Kasvatajal peab olema leidlikkust ja fantaasiat oma kasvatusvõtete kasutamisel. Pedantne kasvataja võiks öelda minu eespool toodud näite kohta: «Kuidas, lihtsalt võtsite toidu lapse eest ära! Aga see on ju distsipliinirikummine! Sanitaarinspektor ei nõustuks iialgi sellega, et laps oma hommikust toidunormi kätte ei saa» jne. Vastaksin sellele küsimusega: «Mis on tähtsam, kas üks taldrikutäis hangunud tanguputru või lapse usaldus, lapse veendumus, et kasvataja saab temast aru, et kasvataja on hea.» Usku inimese headusse ei saa me laste juures kasvatada mingite kangelastegude kaudu, vaid just laste igapäevaste väikeste murekeste ning pahan-duste leevendamisega.

Veel üks näide. Tiinal, kuueaastasel vanema rühma kasvandikul, ei olnud tema lapse-elus suuremat raskust ega muret kui söömine lasteaias. Kui ta vaid nägi täidetud supitaldrikut, olid pisarad valla ja söömisest ei tulnud midagi välja. Toit jahtus, muutus maitsetuks. Kui raske on süüa hangunud suppi nutuga pooleks, sealjuures veel kuulata kasvataja kannatamatut noomimist! Tiina kartis lasteaeda, kartis kasvatajaid, ei suutnud ka lastega sõbruneda, kuna lapsedki võtsid omaks kasvatajate hurjutava hoiaku. Pealegi ei äratanud alati nutune Tiina lastes sümpaatiat. Hakkasin praktiseerima teist moodust. Kui jagasime korrapidajatega lastele toitu, ütlesin: «Siia taldrikusse panen hästi vähe suppi, see viige Tiinale. Tiina ei ole harjunud nii palju sööma ja tal on raske taldrikutäit suppi ära süüa. Kui ta harjub, küll siis sööb.» Tiinale

pandi vähe suppi, lapsed ise tuletasid mulle edaspidi meelde, et Tiinale on vaja vähem suppi panna. Vähendatud normi sõi Tiina ära. Nii toimisime päris mitu nädalat, aga praegu pole enam vaja Tiina toiduportsjonit vähendada. Tiina on muutunud rõõmsaks, on sõbrunenud teiste lastega ja mind ta hoiab ning usaldab kui inimest, kes mõistis teda ja oli hea siis, kui tal raske oli.

Oli vaja lapsed hambaarsti juurde viia. Lasteaia õde tuli rühma, luges ette nimed, kes pidid temaga kaasa minema, nende hulgas ka Mare. Mare näost käis üle vari. Äkki aga hüüdis ta nagu tärkava lootusega: «Mina ei pea minema, mina lähen oma emaga homme!» Õde lõi kahtlema: «Kas sa oled siis hambaarsti juures järjekorda kirjutatud?» — «Jah olen, ema ise kirjutas,» rääkis Mare tõsiselt. Ma teadsin väga hästi, et Mare praegu lihtsalt viimases hädas valetab, kuna Mare ema oli just palunud Maret lasteaia kaudu hambaarsti juurde viia. Õelegi meenus see ja ta ütles otsustavalt: «See ei või õige olla, Mare! Pole midagi, paneme riidesse ja lähme!» Mare, pilk ahastuses ja pisar juba silmas, pöördus tummalt kasvataja poole — aita! On ületamatult hirmus just praegu siit nukkude juurest nii ettevalmistamatult minna hambaarsti juurde, kõige koledamasse kujuteldavasse kohta Mare arvates. Tegin kiire otsuse (püüdsin jätta mulje nagu uskusin ma Mare juttu) ja ütlesin: «Hea küll, täna Mare ei lähe hambaarsti juurde. Ma kõnelen emaga, selgitame selle arusaamatuse ja siis otsustame, kellega Mare sinna läheb.» Mare pilk väljendas kirjeldamatut tänulikkust.

Muidugi ei jäänud Marel hambaarsti juures käimata. Kuid järgmiseks päevaks valmistati teda juba hästi ette ja siis polnud see käik enam nii kohutav.

Erilist sõprust ja armastust vajab laps, kellel on raske hea olla ja kelle alles kujunevas iseloomus ilmnevad juba kurjuse ning isegi julmuse jooned. Sellise lapse kurjuseavaldustele ei anna kurjusega reageerimine peaaegu kunagi positiivseid tulemusi. Kasvataja vihastumine ja lapse karistamine tekitavad viimases tavaliselt ainult trotsi ning soovi kätte maksta.

Näide kolmeaastasest Marikast. Nagu väike hundipoeg vaatab ta altkulmu maailma. Naeratust tema näol ei ole, on vaid tige pilk ja soov kedagi kas näpistada, hammustada või lükata. Marika suhted kõige ümbritsevaga on trotsivad. Marika on harjunud oma tigiduse pärast kodus vitsa saama. Ja ta mõtleb: olgu, aga ma näpistan ikka! Mina aga ei reageerinud Marika kurjusele kurjusega. Võtsin trotsiva lapse põlvele just siis, kui ta oli parajasti pahandust teinud, silitasin ta pead ja kõnelesin: «Näita oma silmi,

sõbrake. Oi missugused ilusad, head silmad sul on! Ja kui kenad nad veel siis on, kui Marika naeratab. Naerata korraks, Marika.» Esialgu Marika muidugi ei naeratanud, kuid kindlasti tajus ta kasvataja sooja, just temale kuuluvat poolehoidu ning hellust. Ja viimaks Marika hakkaski naeratama — vastusena kasvataja headusele.

Kahjuks ei jätku aga kasvatajal sageli kannatust ja nii teki-
vadki rühmas kasvandikud, kelle kohta öeldakse: «Mitte miski temasse ei mõju, ole kuri või hea — tema jääb ikka pahatahtlikuks.» See ei ole aga õige. Ei ole olemas last, kellele miski asi ei mõju. Meil pole ainult võimalik seda mõju alati kindlaks teha, kuna ootame liiga kiiresti resultaatte ja kaotame kannatuse.) Näiteks sama Marikaga kulus mul üle paari kuu, enne kui hakkasin temas muutust märkama. Väsimatult, headusega, usuga lapsesse, teda meelitades ja hellitades, saavutasin lõpuks tulemusi. Marika muutus tundmatuseni. Nüüd oli ta lõbus ja jutukas ning leidis sõpru laste hulgas. Ja kui tihti kaunistas tema ümarat lapsepalet meeldiv naeratus! Praegu pole Marikat juba teist aastat enam minu rühmas, aga kui me lasteaias kohtume, naeratab ta mulle alati ja nii mõnigi kord poetab käe minu pihku. Sellepärast olgu meil, kasvatajail, alati usku headuse võidusse.

Heino oli imelik poiss. Temas oli midagi mõistmatult kurja, talle pakkus otse naudingut haiget teha, eriti endast noorematele ja nõrgematele. Alati parastas ta lapsi, kes haiget said. Lapsed ei sallinud Heinet ja ka kasvatajad ei armastanud teda, kuna ta nende kannatuse oli juba liialt proovile pannud. Isegi ta ema ütles: «Ma ei tea, kellesse see poiss küll on läinud; teine laps on mul koguni teistsugune, armastav ja õrnatundeline.» Aga võib-olla siin oligi põhjus, et majas oli nüüd teine laps. Heino oli vanem ja esimese lapsena harjunud ema hellituste ning hoolitsusega. Teise lapse majja tulekul kaotas ta aga suure osa ema hoolest ning armastusest. Juhtub ju kaunis sageli, et armastuse puudus lapse trotslikuks ja kurjaks muudab.

Kord kui Heino järjekordselt karistatuna (seda juhtus peaaegu iga päev) toolil istus, seekord riietusruumis, möödusin ma temast. Ta ei olnud küll minu rühma kasvandik, kuid mulle läks südamesse selle lapse alaline nurgasseismine. Peatusin, tahtsin käe ta õlale panna, poiss aga pöördus tigidana seina poole, tõrkus vastu võtmast kaastunnet ja hellust. Võtsin ka tooli, istusin ta kõrvale ja ütlesin, et temaga midagi rääkida: «Heino, kas sa tahad, ma teen sulle täna metsas pajupilli?» Heino vaatas korraks umbusklikult minu poole ja pöördus jälle seina poole: «Aga mina olen ju nurgas,» ütles ta veidi nagu piinlikkust tundes. Mina

aga jätkasin: «Seda ma näen, et sa nurgas oled. See on kurb. Mul on sinust kahju, et sa pead nurgas olema ja sellepärast ma teengi sulle pajupilli.» Heino ei saanud minust aru: «Kasvataja, aga ma lõin ju Hillarit.» Mina vastasin: «See oli nüüd küll päris inetu, et sa Hillarit löid. Kuid ma tahan sellegipärast sulle pajupilli teha.» Heino sattus nüüd päris segadusse: «Ei, kasvataja, te ei saa mulle seda pajupilli anda, sest ma lõin eile ka Marikat ja panin Jürile jala ette, nii et ta kukkus nina veriseks. Ja ma olen iga päev halb poiss,» pahvatas Heino kõik oma südamedelt ühekorraga välja. Mina aga jätkasin ikka samas heatahtlikus toonis: «Ei, Heino, mina küll ei usu, et sa nii kuri poiss oled. Aga inetu on see küll, et sa oma sõpradele haiget teed. Ja just sellepärast ma teengi sulle pajupilli. Tead, ega ma ei teegi harilikku pajupilli, ma teen sellise imepilli: kes sellega vilistada tahab, ei tohi teistele haiget teha. Tahad sa sellist imepilli?» Heino vaatas otse võlutuna mulle otsa: «Imepill! Kasvataja, ma tahan küll seda pilli! Ma... ma ei löö enam, ma ei hakka enam lööma.» Tegin Heinole tavalise pajupilli — ja ometigi oli see võlupill. Ei, ma ei püüagi väita, et Heino just sellest minutist alates, kui ta minult pajupilli sai, heaks muutus. Veel edaspidigi tuli ette löömist, sest rasked ja halvad harjumused ei lahku korraga. Kuid pajupilli-lugu sai siiski pöördepunktiiks tema käitumises. Peagi leidis ta sõpru ja armastust, ning mida paremaks ta muutus, seda rohkem sõpru ja armastust ta leidis. Head ja meeldivat last on ju kerge armastada.

Humaansustunde kasvatamine laste juures peab toimuma kogu teda ümbritsevas igapäevases keskkonnas, muuhulgas ka mängudes. Oma praktikas olen väga sageli tabanud lapsi mängimas südametult, isegi julmalt. Mäng on aga lapse maailma ja elu tunnetamise peegel, mäng on lapse tunnete toitepinna. Sellepärast pean eriti vajalikuks vältida laste mängudes toorust, kurjust ja südametust.

Kolmeaastane Ljuba mängis päev päeva kõrval ainult üht mängu: võttis nuku voodist, katsus voodit: «Jälle voodi märg! Kas sul häbi pole! Kus on vits?» Ja Ljuba võttis vitsaraokese ning hakkas nukku nüpeldama. Nägu tige ja tõsine, tagus ta teda armutult. Kord ütles koguni oma mängukaaslasele Merikesele: «Säh, peksa sina ka. Ma panen seni voodilina kuivama!» Pani lina kuivama ja — kohe jälle kiiresti peksma! Kord, kui Ljuba jälle tagedalt ning armutult vaest nukku nüpeldas, astusin ligi ja ütlesin: «Ljuba, luba mulle ka oma nukku.» Ljuba käsi oligi vist nüpeldamisest väsinud. Ta ulatas nuku ja andis vastutulelikult ka vitsa, öeldes: «Löö, aga hästi kõvasti, ta on mul väga paha!»

Võtsin nuku, silusin ta kleidi siledaks ja laususin kaastundlikult: «Küll sina, nukuke, oled ikka vitsa saanud! Seda vitsa ei taha sa vist enam nähagi. Ljubake, võtame nüüd nuku käest kinni ja lähme viskame vitsa prahikasti. Mina aga õpetan sulle unelaulukese. Kui sa seda nukule enne uinumist laulad, siis jääb nukk hästi magama ega teegi voodit märjaks. Seda laulu peab aga laulma ilusa õrna häälega.» Ljuba jättiski nuku peksmise ja hakkas nüüd hoopis nukule laulma ning teda kätel kiigutama.

Panin tähele, et kuueaastased poisid mängivad metsas ime-likku mängu: Ramoni, väikest ja füüsiliselt nõrka poissi tiritakse vägisi suure kära saatel edasi. Ramon nutab vaikselt, püksikeste traksid on tal maha vajunud, pluusinööbid lahti rebitud. Minu liginedes hakkavad poisid, minu küsimust ootamata, õhinaga seletama: «Me mängime miilitsaid. Püüdsime fašisti kinni. Nüüd viime ta vangi ja laseme maha! Kõik fašistid tuleb maha lasta!» Laste nägudelt peegeldub ehtne viha kujuteldava vaenlase vastu, kuid objekt on valesti valitud: väike heledajuukseline poisike rabeleb meeleheitlikult ja hüüab mind nähes ahastavalt: «Kasvataja, ma ei taha olla fašist. Mu ema ei lubagi mind maha lasta!» Laste tunded on mänguhoos nii üles köetud, et kõigepealt on vaja neid rahustada, enne kui nad üldse on võimelised minu juttu kuulama. Hoian Ramoni kätest kinni. Ramon ei rabele enam, ja «miilitsad» tõmbavad veidi hinge tagasi, sest nad on higised ja hingetud sellest rabelemisest. Korraldan Ramoni riideid ja räägin nüüd: «Ramoni emale küll ei meeldi, et tema poja riideid nii rebitakse.» Indrek läheb uuesti ägedaks: «Aga mis ta siis rabeleb!» Ta püüab lugu asjalikult selgitada: «Ma ütlesin küll: seisa, ma lasen! Aga Ramon pistis ju jooksu ja me pidime ta siis kinni püüdma, noh ja siis läksidki pluusinööbid lahti.» Nüüd saan ma juba ka poistele küsimusi esitada: «Huvitav, milks te just Ramoni endale vaenlaseks võtsite?» Poisid hüüavad ühest suust: «Keegi ei taha ju fašist olla. Me kõik tahame olla miilitsad!» — «Nii,» räägin edasi, «see on hea ja õige, et keegi teist fašist ei taha olla. Ramon ju ka ei taha, aga temalt te ei küsinudki. Ramon on teist noorem ja jõudu on tal ka vähem ja nii te siis sunnitegi teda vägisi seda inetut osa mängima. Poisid, see pole küll mingi mäng, see on inetu ja südametü tegu, nii ei tee miilitsad kunagi. Ramon on kena ja hea poisike, mis fašist ta saab olla!» Poistel lähevad korraga nagu silmad lahti: Ramon pole ju tõepoolest mingi fašist, vaid nende väike mänguseltsiline. Korraga on poistel ilmselt kahju, et nad on Ramonile ülekohut teinud: Ago aitab Ramonil sukakummi kinni panna, mis rüseldes on lahti läinud, Indrek puhastab tema pükstelt tolmu ja okkapuru, Toomas, kes alati on

osav mängude organiseerija, teeb asjaliku ettepaneku: «Võtame Ramoni ka miilitsaks, mis sest, et ta on väiksem, las ta olla miilitsakooli õpilane.» Ramon on õnnelik, et sai lahti inetust osast mängus ja kuna ta ka ise on leidlik poiss, hüüab rõõmsalt: «Teate, poisid, mina olen hoopis miilitsate koer, ma otsin vaenlaste jälgi. Poisid on sellise lahendusega ülimalt rahul ja mäng läheb lahti uue hooga.

Viieaastane Tiiu tõi lasteaeda väikese lihamasina. Huvitav mänguasi, isegi lahti võib võtta nagu päris lihamasinat. Lapsed on kobaras Tiiu ümber. Toimub midagi väga huvitavat, sest lapsed on kuidagi erilise põnevusega asja juures. Astun ligi ja — kokkun. Tiiu väntab lihamasinat, Leili aga hoiab näpu vahel vingerdavat vihmaussi ja topib seda — lihamasinasse. Kõik lapsed vaatavad ülimalt huviga Tiiu ja Leili tegevust. Hetke võitlen vastikusega, siis katan otsustavalt lihamasina ja võtan Leililt vihmaussi. «Lapsed,» ütlen tõsiselt, «vihmauss ju elab ja liigub. Näete, kuidas ta vingerdab. Aga kõik, mis elab, tunneb ka valu. Tiiul on valus, kui teda okas torkab, Leilil on valus, kui lööb jala vastu kivi, kassil on valus, kui keegi teda sabast tirib. Mis te arvate, kas vihmaussil ei ole valus, kui teda siit lihamasinast läbi ajada?» Lapsed vaatavad üksteise otsa. Tiiu ütleb ebakindlalt: «Leili tõi selle vihmaussi.» Ma ei hakka lastega arutama, kes on süüdi; ei hakka ka süüdlasi karistama, sest juba laste nägudelt võin lugeda, et neil on kahju.

Suhtlemine loodusega arendab lapses juba maast-madalast humanistlikke tundeid, sellepärast soodustasin kõikjal laste vahe-
tut kontakti elava loodusega. Seejuures panin tähele, et lapsed sageli, eriti nooremas rühmas, kohtlevad südametult loomi, putukaid ja linde. Enamasti juhtub see teadmatusest ja oskamatuses loomaga ümber käia, mõnikord ka uudishimust, kuid sageli lihtsalt hirmust looma ees.

Viieaastane Toomas kartis kõiki putukaid. Kord trampis ta halastamatult jalaga puruks põrnika. Ütlesin Toomale: «Vaene põrnikas, ta vist tahtis just oma koju minna, aga nüüd teda polegi enam.» Toomas vastas: «Ei tahtnud, ta tuli otse minu poole ja vaatas mulle kurjalt just silma sisse. Ta tahtis mulle kallale tulla!» Ma ei pidanud vajalikuks Toomaga kurjustada ega teda halvustada — laps toimis halastamatult teadmatuse ja hirmu tõttu —, küll aga püüdsin hajutada tema hirmu hädaohutute putukate ees, äratada huvi elu vastu looduses. Kord näitasin Toomale ämblikku. Toomas tahtis kohe ämblikule peale astuda, mina aga hoidsin teda tagasi: «Toomas, ära astu ämblikule, vaatame parem, missugused pikad jalad tal on ja kui naljakalt ta neid tõstab.»

Toomas jäigi vaatama, ise hirmuga minu käest kinni hoides, jalg igaks juhuks löögivalmis. Ütlesin: «Toomas, see ämblik vist kardab sind. Näed, kuidas ta jalad värisevad. Ta on vist kuulnud, et Toomas tapab putukaid, nüüd ta püüab kiiresti põgeneda.» Toomas oli huvitatud, kuhu ta põgeneb. Mina ütlesin: «Oi, Toomas, kes seda teada võib! Ämblikkudel on huvitavad peidukohad, kord suure kivi all, kord seinaprao vahel. Vaatame õige kahekesi, kuhu ta ruttab.» Huviga kõndis Toomas ämbliku järel, laskis minu käestki lahti, unustas hirmu ja sellegi, et alles äsja tahtis ämblikule peale astuda.

Teinekord leidsime Toomaga aiast «maamõõtja» — ussikese. Seekord Toomas ei kiirustanud seda enam puruks astuma, vaid ütles veidi kaheldes: «Tema vist ka kardab mind.» Ütlesin: «See on ju «maamõõtja». Vaata, kuidas ta väsimatult maad mõõdab — sirutab end pikaks ja tõmbub jälle kokku. Seda pisikest ussikest ähvardavad igasugused hädaohud, sest ta on ju nii õrn. Isegi käbi võib ta puruks muljuda, kui see talle peale kukub. Iga poiss võib ta jalaga surnuks astuda. Kiiresti ta ära joosta ka ei saa — ta peab ju kogu aeg maad mõõtma; lennata ta ka ei saa — pole tiibu. Ja nii ta siis rändab aina mööda maad.» Toomas vastas mõtlikult: «Jah, kui keegi talle peale astub, ongi otsas. Kahju, ta on nii ilus.»

Lasteaia basseini kukkus mesilane. Lapsed hakkasid mesilast lehtede ja puupulkadega loopima. Mesilane rabeles mõnele pulgale, kukkus aga samas vette tagasi. Toomas jooksis minu juurde, ise hüüdes: «Kasvataja, mesilane upub! Päästame mesilase!» Võtsin pulgakese, aitasin mesilase kalmuselehele ja rääkisin sealjuures kaasatundvalt: «Oh sind mesilast-linnukest, mis sa siia vette kippusid!» Toomas hakkas mesilast kaitsma: «Ega ta ise ei läinud. Ta kukkus, ma ise nägin.» Nii avanes Toomale pikkamööda huvitav putukate maailm. Tal tekkis kaastunne ja soov putukaid aidata: Kord kõneles Toomas selili kukkunud põrnikale: «Mis sa siis end selili keerasid, nüüd ei saa enam jalgu alla. Oota, ära rabele, ma aitan sind. Noh, mine nüüd! Ära siis põgene, ega ma sulle ju midagi ei tee.»

Vanema rühma lastega püüdsime metsast kinni sisaliku. Lapsed tahtsid teda tingimata lasteaeda kaasa viia. Ütlesin: «Olgu, lapsed. Sisaliku kodu on küll siin metsas, aga las ta täna tuleb meile külla. Ainult, tema eest on vaja hoolitseda. Võtame siit kaasa sammalt, kive ja liiva, et tal oleks kodune tunne.» Lapsed hoolitsesid sisaliku eest, vaatlesid teda ja rääkisid: «Ära kurvasta, homme saad jälle koju!» Teisel päeval viisime sisaliku tagasi samasse paika, kust me ta leidsime ja lasksime lahti. Kiiresti kadus sisalik kivi alla. «Näete,» ütles Anu, «küll ta tahtis oma koju

minna!» Merle aga lisas: «No muidugi, võib-olla on tal lapsed kodus!»

Lasteaia õues on kaks tühja kuldnoka pesakasti. Ühte pesakasti tegi orav endale pesa. Ühel hommikul märkasid lapsed, et orav käitub kuidagi isemoodi, jookseb piki puutüve, häälitseb rahutult. Tuli välja, et millegipärast tahtis orav oma kaht poega teise pesakasti üle kanda, ei tulnud aga sellega toime ja pillas pojad maha. Lapsed jälgisid kaastundlikult orava pingutusi, kui ta hammastega poega turjast hoides püüdis teda pesakasti avast sisse suruda, ja andsid talle isegi nõu: «Noh, lükka käpaga, lükka ninaga, hoiu kinni! Oi, kukub, kukub! Kukkuski!» Ei aidanud lõpuks muud, kui palusime majahoidja oravat abistama. Majahoidja tõi redeli, korjas oravapojad üles ja pani nad pesakasti. Küll oli lastel sellest hea meel. Sügava elamuse mõjul tuletasid nad veel kaua pärast seda meelde, et meie majahoidja aitas oravat selle suures õnnetuses.

Nõnda püüdsin lastes äratada soovi kaitsta ja abistada loomi, linde ning putukaid, neile kaasa tunda ja head teha, nende eest hoolitseda. Leian, et just kokkupuutes elava loodusega on tohutult palju võimalusi süvendada lastes soovi teha head ning tunda rõõmu ja rahuldust, et oled olnud hea. Positiivsed tundmused, mida laps elab läbi kellelegi head tehes, aitavad väga palju kaasa tema humaansustunde süvenemisele.

Humaansuse sisendamisel lastesse on oluline mõjuda laste tunnete. Sageli on lapsed pimedad ja tundetud enda ümber toimuva suhtes. Nad ei märka teiste õnnetusi ega kurvastusi, ei kordaminekuid ega rõõmu ning ei oska sellele ka kaasa elada. Pean väga tähtsaks, et lapsed ei suhtuks hoolimatult ja ükskõikselt neid ümbritsevasse ellu, vaid võtaksid kõigest osa soojalt ning südamliselt. Ümbritsev elu peab pidevalt mõjutama laste tundeid, äratama neis kaastunnet teiste muredele ja kurvastusele ning tekitama rõõmu teiste rõõmude puhul. Võidakse väita, et mis erilisi kurvastusi või rõõme igapäevases lasteaia-elus ikka ette võib tulla. Leian siiski, et oluline on suunata lapsi märkama ning kaasa elama ka nendelesamadele väikestele rõõmudele ja muredele, mida lapsed kogevad igapäevases elus, mingeid erilisi suuri sündmusi ootamata. Kui laps on võimeline avala südamega osa võtma väikestest sündmustest, küllap suudab ta siis humaanselt suhtuda ka tõsisemate sündmustesse. Väga oluline on siin muidugi kasvatada enese hoiak ja eeskuju. Sellepärast püüan alati olla tähelepanelik ning osavõtlik kõige suhtes, mis meil päeva jooksul juhtub, ja suunan ka lapsi sellele kaasa elama.

Kerstil läks pind sõrme. «Kannata veidi, Kersti. Istu toolile,

ma pesen käed puhtaks, siis kohe tõmbame selle pinnu välja. Sina, Toomas, ole hea, too seni kapist meie arstipaun.» Nii kõneldes suunan kõiki lapsi tähele panema, mis toimub. Lapsed vaatavad pealt, kuidas ma pinnu välja tõmban. «Nüüd aga veel joodi peale, et pisikud ei pääseks sellest pisikesest august Kersti näppu.» Piret ulatab arstipaunast joodipudeli. Toomas seisab kääridega kõrval, et mul aidata sidet lõigata. Merle küsib kaastundlikult: «On sul väga valus, Kersti? Jood on küll kibe, aga ikka peab peale panema.» Indrek hüüab: «Poisid, Kerstil on näpp haige. Ärge talle vastu puutuge!» Nii elab lastepere kaasa Kersti väikesele valule, valmis teda igati aitama, ja Kersti kogeb headust enda ümber.

Eerikule tõi ema väikese venna. Eerik on rõõmust otse pöörane, ta keerutab ja kepsleb: «Mul on kodus vennake, nii-nii väikene!» Ütlen: «Küll on teil kodus suur rõõm väikesest vennast — isal, emal, ja sinul, Eerik. Aga meil on ka hea meel sellest, et Eerik on nii rõõmus. Sina, Eerik, jutusta meile oma vennakesest.» Eerik jutustab ja lapsed ei väsi teda kuulamast. Eeriku pisivend sai lastele armsaks, kuigi nad teda ei näinud. Jalutuskäikude ajal tuli meil mööduda Eeriku kodust. Sageli nägime väikest valget lapsevankrit rõdu ees murul ja linakesi ning särgikesi tuule käes lehvimas. Kuidas küll lapsed sellest rõõmu tundsid! «Eks ole, kasvataja,» ütles Ants, «kui me Eeriku õuest mööda läheme, peame hästi tasa olema, sest Eeriku vennake magab ju oma vankris.» Ja minu kärarikkad poisid-tüdrukud astusid kikivarvul ning sosistades Eeriku väravast mööda.

Tiiu vend oli väga kaua haige. Tiiu emal oli vaja vennaga haiglas olla. Võtsin Tiiu vahel põlvele ja küsisin: «Kas ema on kirjutanud, kuidas on Maidu tervis?» Tiiu vastas tõsiselt ja kurtvalt: «Ikka haige, väga haige.» Lapsed panid tähele minu suhtumist Tiiusse ja tema kodusesse muresse ning suhtusid samuti osavõtlikult Tiiusse. «Tiiu,» ütlen ma, «söö nüüd ilusasti toit ära, ole tubli. Kui sina ka veel haigeks jääd, küll siis on su emal raske!» — «Tiiu,» ütleb Leili, «pane kindad kätte. Kui sina ka haigeks jääd, siis on sinu emal väga raske!» Kersti küsib: «Kas sinu vend on ikka veel haige? Oi, kui kaua!» Mare lisab Tiiu jaatava peanoogutuse peale lohutavalt: «Mõnikord on väikesed lapsed väga kaua haiged, aga siis saavad terveks.» Tiiu tundis, et me tema muredest osa võtsime ja ta teatas meile juba ise: «Nüüd vend juba sööb, nüüd ta paraneb, täna ema helistas, et vennake juba naeratas» jne. Ühel päeval tuli Tiiu rõõmsana lasteaeda: «Täna, kui ma veel magasin, tuli ema Maiduga koju. Maidul on nüüd palju parem, aga teda peab väga hoidma!» Meil kõigil oli hea meel, et Tiiu ema ja Maidu jälle koju tulid. Kõiki lapsi, kes

sel päeval lasteaeda tulid, tervitati teatega: «Tiiu ema ja Maidu tulid täna haiglast koju!»

«Kasvataja, minu emal on täna sünnipäev!» ütleb Tanja. «Kas tõesti, Tanja? Siis on sul ju täna väga rõõmus päev. Kas sa ei tahaks oma emale sünnipäevaks midagi joonistada?» Tanja loomulikult tahab ja hakkabki emale pilti joonistama. Airi ja Ants, kes meie jutuajamist pealt kuulsid, annavad ka oma joonistused Tanjale: «Kingi need ka oma emale. Need on meie poolt.»

Kord, kui mängisime pargis, tuli sinna keegi võõras ja kõndis midagi otsides ringi. Küsisin osavõtlikult, kas ta on midagi kaotanud. Tuli välja, et see inimene oli kaotanud parki oma võtmekimbu. Tegin lastele ettepaneku aidata võtmekimpu otsida. Milline oli rõõm, kui Piret võtmed leidis. Kaotaja oli tänulik, et võtmed leiti, aga lapsed olid õnnelikud, et nad said teda võtmete otsimisel aidata.

Heategu ülendab lapsi. Kogegin seda sageli: kui laps sai teha midagi head, siis oli tal sellest sageli suuremgi rõõm kui sellel, keda ta aitas. Elamus heast tundest, mis kaasnes heale teole, jäi kauaks püsima lapse südamesse.

Toon veel ühe näite sellest, kui tähtis on kasvataja enese hoiak humaansete tunnete sisendamisel.

Minu nooremasse rühma toodi kolmeaastane Tauno, poisike, kes oli arenemises teistest maha jäänud. Tema välimuse juures torkas kohe silma suhteliselt väike pea. Ka liigutused olid tal imelikud: ta nagu ei suutnud neid valitseda. Pealegi ei tahtnud ta midagi teistega kaasa teha. Üldiselt oli ta heatahtlik poisike, kellelegi haiget ei teinud. Võib-olla sellepärast saigi ta mulle kuidagi väga lähedaseks. Mul tekkis soov teda igati aidata. Lapsed, kuigi alles kolmeaastased, märkasid peagi, et Tauno erines teistest ja temast sai, nagu seda laste hulgas sageli ette tuleb, rühmas nagu mingi «patuoinas». Kui midagi katki läks, öeldi ikka, et Tauno tegi. Tauno oli tõesti saamatu ja kohmakas ning tal juhtus õnnetusi, kuid sellist laste hoiakut Tauno suhtes tuli pidada kahjulikuks nii Taunole kui ka teistele lastele. Kord juhtus tõesti, et Tauno käes tuli karul eest ära nõobist silm. Lapsed hüüdsid rõõmsalt ja parastavalt: «Ah-ah! Jälle Tauno! Küll sa nüüd kasvataja käest saad!» Tauno ise oli ka ehmunud, seisis, sõrm suus. Lapsed jäid uudishimust vait, ootuses, mis nüüd saab. Võtsin kannatada saanud karu ja küsisin temalt: «Noh, karu-mõmm, mis me siis nüüd teeme?» Karu vastu: «Mõmm-mõmm, palun, õmble mulle silm ette, mõmm-mõmm. Ma näen ühe silmaga küll, et Taunol juhtus see kogemata ja et Taunol on kahju. Aga ma ei näe ühe silmaga, kas ka teistel lastel on Taunost

kahju, kui ta riielda saab!» Lapsed jäid, suud lahti, karu vaatama. Seni kui ma karule silma ette õmblesin, muutus ka laste hoiak Tauno suhtes. Nad tulid üksteise võidu karule ütleva, et Tauno tegi kogemata ja et neil on küll Taunost kahju. Nüüd vaatas karu jälle kahe silmaga: «Mõmm-mõmm, kahe silmaga ma näen palju paremini. Jah, nüüd ma näen, et olete head lapsed ja et teil on Taunost kahju, kui ta saab karistada. Noh, anname talle andeks!» Kord küsis Merle: «Miks Tauno pea on nii väike?» Seletasin, et Tauno on ise ka alles väike, kui ta aga hästi sööb, siis kasvab ta ise ja ka pea kasvab suuremaks. Lapsed olid väga hoolsad jälgima, et Tauno ikka oma toidu ära sööks. Kuna ma ise püüdsin Taunoga eriti hea olla (julgestasin teda osa võtma mängudest, abistasin riietumisel), siis harjusid ka lapsed seda tegema. Nad võtsid Tauno alati oma mängudesse, hoidsid ja aitasid teda oma võimete kohaselt.

Nüüd on Tauno juba kolmandat aastat minu rühmas. Lapsed on juba suured ja käituvad Taunoga küllaltki peenetundeliselt: nad ei tee märkusi tema välimuse kohta, vaid on võtnud omaks minu hoiaku abistada Taunot ning rõõmustuda tema edusammude üle. Kui Taunol on veel raskusi riietumisega, aitavad lapsed teda alati ilma minu korralduseta. Eriti hoolitseb tema eest ja kaitseb teda Tiina. Ta räägib: «Tauno on juba päris targaks läinud — ta kodus täna juba vaipa. Ta tegi küll väiksema vaiba kui meie, aga ta ise on ju ka meist väiksem — ta ei lähe veel sügisel kooli.»

Kui tahame lapsest humaanset inimest kasvatada, ei tohi me lasta juurduda väikesele lapsele nii iseloomulikku egoismi. Sageli ei oska lapsed arvestada teiste vajadusi — lapsel on esiplaanil tema ise ja tema enda soovid ning heaolu. Neid on seepärast vaja suunata ning harjutada ka teisi arvestama.

Ühel külmal talvapäeval tuleb õues minu juurde kuueaastane Raul ja ütleb: «Kasvataja, mul läksid saapapaelad lahti.» Vastan: «Mis siis ikka, seo kinni.» Raul: «Palun, siduge teie! Ma ei saa kinnastega siduda.» Mina vastan: «Ma ei saa ka kinnastega siduda.» Raul: «Aga võtke siis kindad käest ära!» Mina: «Aga miks siis sina õues kindaid käest ära ei võta, kui vaja?» Raul: «Ma ei saa ju, käed hakkavad külmetama.» Mina: «Vaata, Raulike, mina ka ei saa õues kindaid käest võtta, sest ka minu käed hakkavad külmetama. Mine nüüd riietusruumi, võta kindad käest ja seo oma saapapaelad kinni.» Raul vaatab mulle arusaamatuses otsa, vaatab, aga ei ütle midagi ja läheb siis riietusruumi ning seob oma saapapaelad kinni. Teisel päeval, kui lapsed riietuvad õueminekuks, kõneleb Raul oma kaaslastele: «Siduge saapapaelad tuge-

vasti kinni, õues ei saa neid siduda: kasvataja külmetab oma käed ära, kui ta õues teie paelu siduma hakkab.»

Samal eesmärgil, s. t. selleks et suunata lapsi arvestama teisi, ei rutta ma alati edasilükkamatult täitma laste väikesi soove, kuigi ma nad edaspidi muidugi täidan. Näiteks palub Tiiu: «Kasvataja, palun, kas ma saan joonistada?» Vastan: «Oota veidi, ma lubasin Indrekule ja Piretile anda plastiliini. Ole sina hea laps, võta siit kapist plastiliinikarbid ja vii Indrekule ning Piretile.» Tiiu teeb seda ja kui ta tagasi tuleb, saab ta pliiatsid ja paberid ning võib joonistama hakata.

Loomulikult oleksin ma võinud siduda õues Rauli saapapaelad, samuti oleksin võinud Tiiule pliiatsid otsekohe kätte anda, kuid toimides nii, nagu kirjeldasin, suunasin lapsi ka teisi arvestama.

Sama eesmärki taotlen veel sellega, et ma ei keela lapsi jagamast kodunt kaasa antud maiustusi teiste lastega. Meie rühmas on see tavaline, et lapsed jagavad üksteisega maiustusi, joonistavad üksteisele pilte jne.

Näide. Leilil on kaasas apelsin. «Kasvataja, ma tahaksin teistele lastele ka oma apelsini anda,» ütleb Leili. «Oled hea laps, see on sinust ilus, et sa ka oma sõpru meeles pead,» kiidan Leilit. Koorin tema apelsini, asetan taldrikule ja Leili pakub seda ka teistele lastele. Nii ei sööda meil tavaliselt ainsatki õuna, mida ma ei peaks eelnevalt pooleks või neljaks lõikama, et õuna omanik saaks seda teistega jagada.

Selliste pisiasjade kaudu olen lapsi pidevalt harjutanud ka teisi arvestama ning olen oma rühmas saavutanud seda, et lapsed suhtuvad hoolitsevalt nii minusse, teistesse täiskasvanutesse kui ka üksteisesse.

Leian, et humaansuse süvendamise eesmärgil on oluline juhtida laste tähelepanu kõigele heale ja äratada poolehoidu nende vastu, kes toimivad humaanselt. Selles osas on tänulikuks materjaliks lastekirjandus. Lastes äratavad sügavat sümpaatiat sellised kujud lastekirjandusest, nagu näiteks Põhjatark Fr. R. Kreutzwaldi muinasjutust «Vaeselapse käsikivi», kes abistas vaestlast tema raskes töös; taat Mazai, kes päästis jänesed kindlast hukkumisest suurvee ajal; vanataat Mamin-Sibirjaki jutustusest «Hallkaelake», kes päästis talvituma jäänud pardipoja kurja rebase käest; jahimees Jemelja samanimelisest Mamin-Sibirjaki jutustusest, kes halastas põdraema ja selle poja peale; taat P. Bažovi jutust «Höbesõrake», kes võttis orvukese endale kasulapseks ja hoolitses tema eest südamlikult; arst Valus-on Tšukovski sama-

nimelisest värssjutustusest; Iti ja Kusti O. Lutsu lastejutust «Nukitsamees», kes ei jätnud maha väikest Nukitsameest jt.

Kuuldud jutustused jätvad lastesse sügavaid elamusi ja äratavad humaansustunde. Lapsed võtavad omaks nende poolehoiu võitnud tegelaste humaansed mõtted ja teod. Näiteks äratasid lastes palju mõtteid Iti ja Kusti O. Lutsu «Nukitsamehest». Anu ütles: «Iti on tõesti hea. Iti ei jätnud Nukitsameest maha. Kusti võib-olla oleks jätnud, aga mina küll ei oleks jätnud nii väikest poisikest metsa, olgu küll, et ta oli niisugune must.» Indrek: «Ei, Kusti ainult ütles nii, et Nukitsamees ei tahaks kogu aeg sulle — ta oli ju päris raske poiss. Aga ega Kusti ei mõelnudki teda tõesti metsa jätta.» Ago: «Kusti oli hea, ta ju päästis ka linnuema lapsed. Ja ta oleks võinud ju üksi ammugi põgeneda, aga ta hoidis oma õde ja ilma õeta ei põgenenud. Mina ka ilma oma vennata ei põgeneks kuhugi.» Merle: «Nad olid ikka mõlemad head — Kusti ja Iti.»

Sellest laste arutelust on näha, kuidas Kusti ja Iti laste poolehoiu võitsid ning kuidas lapsed elasid kaasa nende humaansetele tegudele ja olid lapselikult valmis samuti toimima.

Kuid ka igapäevases elus on alati võimalik laste endi hulgast leida eeskujusid, kes innustaksid lapsi humaanselt toimima.

Näiteks tõmbas Eerik vallatushoos katki Hillu põlle. Hillu oli õnnetu, istus toolile, peitis näo käte vahele ja nuttis vaikselt. Osa lapsi jooksis kasvatajale kaebama, aga Kaisi ütles: «Kasvataja, lubage ma võtan teie õmbluskarbist niiti ja nõela. Ma oskan küll juba õmmelda, ma õmblen Hillu põlle terveks.» Rõõmustasin Kaisi teo üle, andsin talle niidi ja nõela ning juhendasin, kuidas õmmelda. Muidugi, eriti hästi see Kaisil välja ei tulnud, kuid hea oli see, et kõik teised lapsed huviga Kaisi tööd vaatlesid ja kui ma lõpuks kiitvalt ütlesin: «Kaisi tegi väga hästi. Kaisil oli kahju, et Hillu nuttis, ja ta tegi nii, et Hillu võiks jälle rõõmus olla. Ega sa nüüd ju enam ei nuta, Hillu?» siis tundsid lapsed, et Kaisi oli neist kõige paremini toiminud.

* *
*

Sellised olid mõningad lõigud minu kogemustest humaansete tunnete kasvatamise alal. Võin nende kogemuste põhjal öelda, et tähtsaimaks momendiks selliste tunnete kasvatamisel on vajadus sisendada lapsesse veendumust, et teda ümbritsevad täiskasvanud ja lapsed on heatahtlikud ning innustada seega ka last ennast heatahtlikkusele teiste suhtes. Teiseks on väga oluline, et laps mõt-

leks oma tegude tagajärgedele. Laste südametuse ja kurjuse avaldustele pole mõtet vastata samaga, s. o. kurjuse ja karistamisega, vaid võimalikult ikka headusega: last mitte karistada, vaid äratada temas kaastunnet selle vastu, kes tema teo tõttu kannatada sai ning anda lapsele võimalus oma halba tegu leevendada ja selle tagajärgi parandada.

Käesoleval aastal on need kolmeaastased mudilased, kellega ma alustasin järjekindlat tööd humaansuse kasvatamisel, juba vanema rühma kasvandikud. Kolme aasta jooksul on nad tunduvalt pikemaks kasvanud, muutunud tugevamaks, osavamaks ja targemaks. Kuid mis mind eriti rõõmustab, on see, et humaansus, mida ma olen püüdnud neisse sisendada, ei väljendu ainult nende suhtumises oma ümbrusesse ja üksteisesse, vaid et see on neile muutunud teatud määral sisemiseks kõlbeliseks tõekspidamiseks. Hiljuti, kui lugesin lastele Fr. R. Kreutzwaldi «Vaeselapse käsikivi», puudutas see sügavalt nende tundeid. Laste hilisemaid omavahelisi mõtteavaldusi jälgides tunnetasin, et see muinasjutt ei äratanud lastes ainult kaastunnet vaeselapse vastu, vaid puudutas nendes ka juba humanistlikku tõekspidamist. Toon siinkohal ära Ago ja Saša omavahelise arvamuste vahetuse, kui nad sellest muinasjuturaamatust pilte vaatlesid.

Saša: «Ma ei saa aru, kuidas siis perenaine ei aidanud seda väikest tüdrukut. Vaata, siitsamast oleks ju võinud perenaine ka lükata (jutt on käsikivist).»

Ago: «Ja tema on ju palju suurem!»

Saša: «Ma tahaksin ise siit kinni hoida ja, vaata, niimoodi keerutada. Ma jaksaksin küll!»

Ago: «Tead, Saša, see on ju muinasjutt. Vanasti olid küll niisugused kurjad inimesed. Nüüd aga ei tee keegi enam nii. Niisuguseid inimesi pole enam olemaski.»

Ei taha seda pidada kaugeltki ainult enda teeneks, et minu vanema rühma lapsed tänavu on kuidagi eriti arusaajad ja heatahtlikud. Võib-olla on juhtunud selline õnnestunud koosseis. Kuid usun siiski, et ka pidev ja järjekindel kasvatustöö sel alal pole päris tagajärjetuks jäänud.

Tahan veel lõpuks lisada, et töötades mainitud rühmaga, kogesin ma ikka ja jälle, et headus mõjutab lapsi siiski kõige sügavamalt. Ma ei väida, et ma lapsi kunagi ei karista, et ma kunagi ei kurjusta, samuti ei väida ma, et minu rühmas on täiesti likvideeritud laste südametuse avaldused. Kuid võin siiski julgesti väita, et kõigil minu kurjustamistel ja karistamistel on tunduvalt vähem mõju kui headusel. Kurjustamine ja karistamine mõjuvad hetkeliselt, äratades lapses eelkõige enesekaitse vaistu, soovi end õigus-

tada, trotsi ja alles kuskil kaugel südamesopis ka veidi kahetsust. Headus aga ei lase tekkida eneseõigustamist ega trotslikke tundeid, vaid loob pinnase kaastundele ning kahetsusele. Headusel pole võib-olla küll hetkel nii nähtavat mõju lapse tunnete kui kurjusel, kuid kasvataja pidev heasoovlikkus ja lahkus, arusaav ning tark headus on nagu vaikselt tilkuv vesi, mis, ehk küll aeglaselt, kuid siiski kindlalt mörastab ka kõige kõvema kivi.

TEADLIKKUSE KASVATAMISEST KOOLIEELSES EAS

RAHIL SALTSMAN,
Pärnu 3. Lasteaia juhataja.

Püstitasime endile eesmärgi õpetada lapsi teadlikult hoidma ühisvara ning arendada neis tähelepanelikku suhtumist üksteisse.

Tegelikult pole ühisvara hoidmine ega sõbralikkus muidugi mingiks uudiseks lasteaia igapäevases kasvatustöös. Ka meie lasteaed on nendele küsimustele küllaltki palju tähelepanu pööranud, kuid jõudsime otsusele, et me oleme lapsi selles osas liiga palju suunanud ja neid liiga vähe usaldanud; oleme liiga palju teinud seda, mida laps ise on suuteline tegema. Ka nõudmiste täitmise kontroll on olnud kõikuv: kas hoidsime lakkamatult «silma peal» ega andnud lastele võimalust ühtki sammu iseseisvalt teha või ei pannud alati tähele, kui esines käitumisnormide rikkumist.

Soovisime, et meie lapsed oleksid suutelised iseseisvalt mõtlema ja kaalutlema. Pedagoogilises kirjanduses on küll palju räägitud sellest, et koolieelne laps pole veel suuteline kaalutlema ja et harjumused, emotsionaalsus ning mõjutatavus olevat selle-ealise lapse psüühika iseärasusteks.

Kasvatustöö käigus märkasime aga, et harjumused ja eeskujude mõjud peamiselt ainult lasteaia territooriumil, kuna aga väljaspool lasteaeda käitused lapsed pahatihti hoopis teisiti.

Mõningaid näiteid. Meie igati mõistlik Urve, kes on õppinud hoolitsema oma välimuse eest, kes abistab teisi lapsi ja tunneb rõõmu kõigest, mis on ilus ning hea ja kes esineb range «prokurörina», kui mõni lastest inetuid sõnu tarvitab, jookseb pühapäeval lasteparve seas minust mööda määrdununa ja mingisugust laulu lauldes, milles on rohkesti labaseid väljendeid. Miks lubab

Ülo, kes on iseseisvuse eeskujuks, et vanaema teda kojuminekul riidesse paneb, seesama Ülo, kelle diviisiks on: «Mina ise!» Miks mõjuvad meie sõnad ja kehtestatud nõudmised ainult lasteaias? Ütleme küll Jurile, et ta lasteaiast otse koju läheks, hoiatame teda hulkumise tagajärgede eest, kuid Juri hulgub siiski. Lasteaias aga küsib ta alati luba, kui midagi teha soovib. Tegime järelduse, et ei ole õige nende väärnämete ainsaks põhjuseks lugeda kodu. Leidsime, et on vaja pearõhk asetada laste teadlikkuse arendamisele.

Meid huvitas, kas on ikka õige see mõte, et laps pole suuteline kaalutlema. Kui ta tõesti pole suuteline kaalutlema, siis on teadlikkuse kasvatamine koolieelses eas võimatu ja kõik jääb nii nagu oli: laps käitub hästi seal, kus seda igal sammul nõutakse, võib aga halvasti käituda seal, kus seda ei nõuta. Kuidas leida vastust sellele küsimusele? Hakkasime jälgima lapsi meid huvitavast aspektist ja tegime järelduse: laps, niihästi kolme- kui seitsmeaastane, on suuteline kaalutlema. Paar näidet. Nooremas rühmas lauldi nukule laulu. Laul oli uus ja haaras kolmeaastast Karlikest nii väga, et ta emotsionaalselt hõikas: «Mina tõin nukule õuna!» ja tormas saalist välja oma kapikesest õuna tooma. Varsti oli Karlike tagasi, kuid — ilma õunata. Haledasti nuuksudes teatas ta: «Õuna pole kapis.» Lohutasime Karlikest sellega, et kindlasti ununes tema õun koju ja et nukk heameelega homseni õuna ootama jääb. Kuid Karl ütles väga kindlalt: «Tõin õuna ja panin kappi. Panin kindasse, et ta kapist välja ei veereks.» Fakt, et laps ümara ja sileda õuna kindasse aetas, et see välja ei veereks, näitab juba ise, et ta on suuteline kaalutlema, on suuteline (vaatamata oma loomupärasele emotsionaalsusele) ette nägema oma käitumise ning toimingute tagajärgi.

Kaalutles ka kuueaastane Valdur, kui ta isa rahakotist võetud metallrublale teise päritolu luuletas, selgitades, et see olevat olnud Juri aiaplangul (plank oli paari meetri kõrgune). Selgitas lapseliku mõistusega, alahinnates täiskasvanute kogemusi. Valdur kaalutles: «Kui usuvad, siis jään karistamata.»

Otsustasime nii ühisvara hoidmisel kui ka laste omavahelise suhtlemise parandamisel võtta aluseks lapse teadlikkuse arendamise, iseseisvuse tugevdamise ning püüda teha seda lapsele jõupäraselt ning meeldivalt. Selleks et lapsed hakkaksid teadlikult ühisvara hoidma, oli vaja neis äratada peremehetundeid oma maja vastu. Pärast lühikest vestlust sellest, kes lasteaias mängivad, töötavad, magavad ja söövad, oli loogiline esitada küsimus: «Ja kui selles majas elavad, söövad, magavad ja töötavad lapsed, kellele võiks siis see maja kuuluda?» Väikese pausi järel tuli peaaegu

kooris: «Lastele.» Lapsed ütlesid seda nii rõõmsalt, nagu oleksid nad ootamatult midagi väga head avastanud. Kinnitasime vastuse õigsust ja ütlesime, et lapsed ongi oma suure maja väikesed peremehed. Arutasime peremehe kohustusi. Oli ainult vaja alustada loeteluga, kui lapsed juba läbisegi hüüdsid: «Et oleks puhas, et ei aja pesemisel vett maha». Küsimusele — mida teha aga siis, kui siiski kogemata vett maha aetakse või paberitükk põrandal koristamist ootab — vastati siiralt: «Tädi Ella (koristaja) pühib ära», või lubati tädi Leenile näidata, kus oli pahandust tehtud, ja lapp tuua. Alles siis, kui ma imestasin: «Aga miks peab tädi pühkima ja kuivatama? Tädi ju korralagedust ei teinud?», alles siis tuldi pika mõtlemise järel otsusele, et korda ja puhtust tuleb lastel endil säilitada. «Meie ise?» imestasi lapsed, otsekui poleks nad ikka veel uskunud, et neid usaldatakse, ja selles «meie ises» oli niihästi uhkust, uudishimu kui ka natuke kõhklustki.

Eelkõige otsustasime anda lastele võimaluse osa võtta kõigest sellest, mis nende majas sünnib, tõstes sellega huvi lasteaia — maja vastu, kus nad veedavad enamiku oma ajast. Püüdsime neis äratada teadmist, et neist endist oleneb selle maja hea käekäik. Arvasime, et sellise suhtumise kasvatamine saab heaks aluseks nende tulevasele heaperemehelikule suhtumisele ühisvarasse.

Meie pedagoogiliste otsingute perioodi langes lasteaia sanitaarremondi aeg. Suurepärane võimalus püstitatud eesmärkide saavutamiseks! Vestlesime lastega remondi teemal. Küsisime lastelt, kas nad teavad, mis on remont. Kõik teadsid ja jutustasid, kuidas kodus värvitakse, tapeeditakse ja puhastatakse. Küsisime, kas neile meeldib tuba pärast remonti. Lapsed vastasid kooris: «Jaa!» Küsisime, miks meeldib, ja kuulsime trafaretse vastuse: «On ilus!» Kinnitasime, et kindlasti on ilus, aga soovisime siiski teada, mis nimelt on remonditud korteris ilus. Selgus, et lapsed ei osanud oma muljeid sõnastada ja nii tuli siis abistavaid küsimusi esitada. Selleks et nad ise õige vastuseni jõuaksid, küsisime, milline oli tuba enne remonti. «Inetu,» oli vastus. «Kuidas inetu?» küsisime. (Huvitav oli see, et defekte loetleda oli lastel kergem kui ilu kirjeldada.) Siis tõmbasime paralleele, kuidas nägi tuba välja enne ja kuidas pärast remonti. Hakkasidki õiged vastused tulema. Nüüd oli tähtis küsida, mida tuleb teha, et puhtust ja ilu säilitada. Sellele ei osanud lapsed algul vastata, kuid ühiselt lahendasime sellegi küsimuse. Peatusime veel sellel, milliseid raskusi on remondi läbiviimisel ja kui palju aega ning vaeva see töö nõuab. Siis teatasin, et ka lasteaeda hakatakse remontima. Rääkisin, et töömeestele on vaja öelda, mida neil siin teha tuleb, aga kuna minul on ainult kaks silma, siis näevad need vähem kui lapsed

kõik ühtekokku. Sellepärast palusin neid koos minuga teha ekskursioon mööda lasteaeda, et otsustada, kuidas maja siseilmet muuta. Võtsin paberi ja pliatsi, et laste ettepanekud üles märkida. Alustasin sellega, et peatusin ühe määrdunud seinaga juures. «Kuidas ta küll niisuguseks sai?» imestasin. Lapsed teadsid, kuidas ta selliseks sai: Ants olevat õlist savitükikest niikaua loopinud, kuni see seinaga ära määris. «Võib-olla ei remondigi suurte rühma tuba,» hakkasin nagu kõhklema, «sest mis sellest kasu on, kui kõik on puhas ja korras, aga tuleb jälle mõni teine Ants ja määrib uuesti ära.» — «Siis polegi näha, et on remont olnud,» arvas Ille. — «Aga nii ta ka jääda ei või,» ütles Arvo, «väikestel on siis kõik ilus ja meil on kole.» — «Tõesti, ei tea, mis teha,» teesklesin nõutust. Seepeale arvas Juta: «Tädi las vaatab kogu aeg ainult Antsu ja siis ta enam ei tee.» — «Aga tädil on ju ainult kaks silma ja ta ei jõua kõike näha, sest teid on nii palju.» Juba oligi neil ununenud, et nüüdsest peale tuleb korra eest vastutada neil endil — nii sügavalt oli juurdunud harjumus näha kasvatajast keelajat-käskijat ka siis, kui nad juba ammu ise teavad, mida võib või mida mitte. Tuli seda kõike taas meelde tuletada. Tegime lühidalt: «Head peremehed ei hakka seinu määrima ja ka Ants on peremees ning mõtleb sellele, et ei riiku enam oma ega teiste laste tube. Aga nüüd mõelge, mis värvi peaksid olema laed, ukсед ja seinad.» Hakkas sadama ettepanekuid. Märkisin paberile mõistlikud soovid. Siis hakkasid lapsed avastama pragusid seintes ja auke linoleumis. Oma koduste kogemuste najal oskasid nad päris praktilist nõu anda.

«Aga mis mööbli teha, meil ei jätku raha mööbli värvimiseks?» See polnud teeseldud mure. «Kas jätame nii nagu ta on?»

«Meie oskame värvida,» arvas Teet. «Oskate küll,» arvas kasvataja, «ja nukumööbli värvite kindlasti ise, kui värv kuluma hakkab, aga siin on liiga suured pinnad ja teie käed ei ulata nii kõrgele. Seda tööd peavad siiski täiskasvanud tegema.» Lohutasin lapsi, sest nägin pettumust nende nägudel. Kahju oli äkki, et seda suurepärast pakkumist vastu ei saanud võtta. Aga oli vaja mõistlikkuse piiridesse jääda. «Teil jääb veel küllalt palju tööd teha. Määrdunud mänguasju me puhastesse ruumidesse ei too. Neid võite pesta, nukupesuga ka. Ja mida veel?» — «Puhtad asjad paneme riulitele, vanad voolimislaudad kaabime puhtaks ja võib-olla on veel midagi teha, mida praegu ei tea.» — «Ütlen isale, et te käskisite teda värvima tulla. Ta oskab küll.» — «Priit, kui sa ütled, et mina käskisin, siis su isa küll ei tule. Isa saab kohe aru, et see ei või õige olla.» Priidu ja minu kahekõnemesse segab end Olav: «Ütle, et tädi palus,» parandab ta Priitu. «Aga mina ju ei

palunud.» teen imestava näo. Lõpuks jõutakse õige otsuse juurde välja. «Lapsed, lapsed paluvad!» tuli rõõmsalt laste suust. «Nii ütlegi isale, Priit! Usun, et isa lastele ära ei ütle.» — «Mina ütlen ka kodus!» — «Mina ka!»

Esikus, kus lapsed ennast kammisid, kuulsin niisugust jutuajamist.

Anne: «Lapsed, meil tuleb homme remont.»

Reet: «Seinad meie toas tulevad kollased, praod pannakse kinni, väikeste tuppa tulevad kollased toolid. Köögis on kokatädil väga kuum ja sinna tuleb...» (Reedal on «ventilaator» uus sõna ja selle ütlemisel tuleb teda abistada.)

Kui maalrite brigadir lõunauinaku ajal lasteaeda tuli, et töömahtu selgeks teha, oli vaja teda ka saali juhatada, kus lapsed parajasti magasid. Teet ja Mati aga ärkasid ja sosistasid valjusti: «Seinu saalis ei värvita: need on puhtad. Aga ärge unustage, et meie rühma toas tulevad paneelid rohelist värvi.»

Teade sellest, et lasteaed vajab lastevanemate abi, levis suust suhu ja peaaegu kõik vanemad tulid kohale. Esmakordselt kuulsime lastelt sõna «meie»: meil tuleb remont, meie tuba, meie oskame. Oli tekkinud tahtmine midagi ühiselt lasteaia kasuks teha. Tuluke oli süttinud, nüüd oli vaid vaja seda alles hoida.

Kui lapsed pärast remonti lasteaeda tulid, tegime uuesti ekskursiooni oma ruumidesse. «Värv on veel värske,» muretsesin, «ja iga tolmukübemeke jääb kinni.» — «Lauajalgadele tulevad «tedretähed», kui me laudade taha istume,» kinnitas Uno. «Miks tulevad tedretähed?» küsisid lapsed. «Poonimisvahast, mis tuhvlite taldadele koguneb,» selgitasin mina. Lapsed lubasid istuda ettevaatlikult, et töö ja söögi ajal jalgadega mitte vastu laua- või toolijalgu puutuda. Nad jälgisid endid hoolega ja mööbli jalad jäid tõesti puhtaks.

Nägime rõõmuga, et lapsed ei unustanud mänguasjade puhastamise kavatsust. Meie mureks oli vaid selleks vastavad tingimused luua.

Leidsime, et on tähtis organiseerida kollektiivseid töid, kus lapsed saaksid kõikide jaoks midagi väärtuslikku teha.

Kasvatajatel tekkiski hea mõte lasta lapsi osa võtta niisugusest meeldivast tööst, nagu seda on kuklite küpsetamine. Taigna valmistamine ja küpsetamine pole lastele muidugi jõukohane, aga savipallide asemel taignakuklite voolimine ja rosinatega kaunistamine on meeldiv ning kerge. Vestlesime eelnevalt sellest kavatsusest. Vestluse pearõhu aetasime sellele, et lapsi on palju, kokatädi aga ükski ja et kokatädil läheb raskeks nii palju kukleid voolida. Nüüd tahtsid kõik lapsed kokatädi kuklite voolimisel abis-

tada. Olime varemgi tähele pannud, et lapsed tegid meeleldi just neid töid, millel oli sarnasus täiskasvanute tööga, s. t. kui nad oma töö praktilist tagajärge nägid. Kuid mitte kunagi varem ei märganud me rühmatoes nii pingerikast ja asjalikku töömeeleolu kui ühe tegevuse ajal, mida allpool kirjeldan.

Värvimata pakud (puutöökoja jäätmed), lakiga katmata uued voolimislaudad, korrastamata nukupesu ning katkiste nurkadega lauamängukarbikesed — kõik need esemed olid kasvatajatel juba pikemat aega südamel. Ikka polnud nende korrastamiseks võimalust ega aega jätkunud.

Siis tuli vanema rühma kasvataja julgele mõttele usaldada need tööd lastele ja seda pealegi veel ülelinnalisel lahtiste uste päeval. Kohkusime, sest niisugust tööd polnud lapsed enne teinud. Kuid kasvataja jäi oma plaanile kindlaks ja leidis, et lapsed on iseseisvamaks muutunud ning et on vaja ainult nende tööd õigesti organiseerida. Kartsime veel, et sissejuhatav osa muutub liiga pikaks seoses mitmesuguste tööliikide ja -võtete ettenäitamise ja selgitamisega. Kuid kasvataja sai ka sellest üle. Ta ütles lastele, et tööriistad ise ütlevad, mida ja kuidas teha. Tegevuse käigus ootasime ebaõnnestumisi (kartsime näiteks, et nad värskelt lakitud voolimislaudad otse vastu ahju kuivama asetavad jne.). Kuid lapsed taipasid ise, et tuleb ettevaatlikult panna, nii et ainult üks servakene ahju puudutab. Kui ma pärast küsisin, kas kasvataja ka seda momenti arvestas, vastas ta mulle, et ta meelega ei hoiatanud, kuna arvas, et oleme seniajani lapsi liigagi palju hoiatada ja ennetada püüdnud, sest oma vigadest õppivat laps rohkem kui alatisest hoiatamisest. Et aga kõik hästi läks, kinnitab ainult fakti, et lapsed on suutelised kaalutlema.

Enda parandatud asju ja oma kätega uuendatud esemeid koheldi erilise ettevaatlikkusega ja laste üldine meeoleolu oli veel kaua aega kuidagi ülev — selles oli rahuldus- ja rõõmutunnet tehtud tööst.

*

IV keskkooli õpilased valmistasid meile ühiskondlikus korras lumelabidaid. Jutustasime sellest lastele ja kiitsime noori töömehi. Ootasime koos lastega, millal tuleb kutse neid ära tuua. Lõpuks võisime ühe jalutuskäigu eesmärgiks määrata lumelabidate äratoomise. Igal vanema rühma lapsel oli tagasi tulles kaks labidat kanda: üks enda ja teine noorema rühma lapse jaoks. «Välkestel on ju raske kanda,» ütlesid lapsed. Kui aga Erikal õnnetus juhtus ja tema labidas lumerookimisel kohe esimesel päeval murdus, lohutas Lembit teda ja pakkis labida ajalehepaberisse, et seda

parandamiseks koju isale viia. Järgmisel päeval palus Lembit väga asjalikult kuuri võtit, et parandatud labidas kuuri paigutada. Hoopis teisiti hakkasid lapsed nüüd hoidma asju, mida nad ise olid korrastanud, võrreldes nende esemetega, mida meie, kasvatajad, olime parandanud.

Meie riiehoius puudus peegel. Kui ütlesin mõnele lohakale tüdrukule või poisile: «Vaata, kuidas sa välja näed!», tundsin isegi, kui mõttetu on niisugune märkus. Kuid peegli muretsemine lükati ikka ja jälle edasi, kuna meie kitsastes ruumides ei leitud sellele õiget kohta. Vajadus peegli järele aga aina suurenes. «Oleme suured ja võime ise ennast kammida. Palju parem oleks, kui tädid Madise peegli ette saadaksid, kui tal nägu määrdunud on. Juta ka, kui tal söögi ajal «kohupiimavurrud» kasvavad.» Kuulsin laste suust seda, millele isegi olin mõelnud. «Peegli katsume muretseda, teil aga pole sugugi vaja oodata, et tädid teile meelde tuletaksid, kui kellelgi midagi korrast ära on. Te võite ju üksteist abistada või oma sõpradele ütelda, mida vaja teha. Peegli aga on nii, et tädid ei leia sellele õiget kohta, kuhu teda asetada. Leidke ise koht, kuhu ta kõige paremini sobiks, ja tulge siis mulle ütlema.»

Ja lapsed leidsidki. Meie ise ei tulnud sellele, et peegli võiks laste riidekappide külgseinale kinnitada, aga lapsed leidsid! Millise huviga jälgisid nad peegli kinnitamist, ulatasid tööriistu ja lõpuks kontrollisid kruvide vastupidavust! «Tegite mulle aga tööd juurde,» lausus tädi Ella, meie koristaja, kuivalt. «Kujutan juba ette, kuidas ta alati näpujälgi täis on.» — «Ei katsu sõrmedega,» lubasid lapsed. «Peegel on vaatamiseks ja mitte katsumiseks,» ütles targalt Ille. Aga katsusid nad seda siiski! Liiga ahvatlev oli selle sile pind.

«Vähe kasu on meie peeglist, ainult tädi Ellale kurvastuseks.»

Pool aastat tagasi poleks niisugusel kaudsel etteheitel mingisugust efekti olnud. Aga nüüd tundsid lapsed ennast puudutatuina. «Korrapidajad võiksid jälgida, kes sõrmedega peeglit katsub,» tuli ettepanek laste seast. Aga meie ei olnud ka sellega rahul. Soovisime oma lapsi sellele suunata, et igaüks enda eest ise vastutaks. «Aga kui korrapidaja näeb, kes peeglit määrib, mis siis?» — «Siis võtab ta lapi ja pühib puhtaks.» Imestasime: «Miks peab korrapidaja pühkima, tema ju ei määri peeglit?» Lapsed jäid mõtlema. «Pühib see, kes määrib,» ütles äkki resoluutselt meie väike Juta ja lisas veel resoluutsemalt juurde: «Korrapidaja annab lapi kätte ja — kõik. Riielda saab pealekauba.» Nüüd olime rahul. Lapsed hakkasid tasapisi korraloomist enda kätte võtma. Korrapidajad jälgisid valvsalt peegli puhtust.

Algul tuli siiski märkusi teha selle kohta, kuidas nad eksijatega rääkisid. Kui keegi enam peeglit ei puudutanud, oli võimalus lastelt küsida, kas nende ettepanek andis tulemusi ja suunata neid järeldusele, et pole enam vajadust peeglikorrapidajate järele.

Murdsime alatasa pead, kuidas rakendada laste nii loomupärast aktiivsust ning energiat. Paistis, et lasteaias oludes olid juba kõik võimalused ammutatud. Aga ometi soovisid lapsed ikka ja jälle midagi uut ning huvitavat.

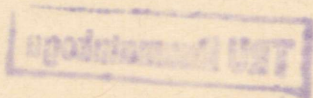
Pedagoogiliste nõupidamiste kausta sirvides peatusin ühe lause juures: «Korrapidajate tööd tuleb mitmekesistada. Lapsed ei täida alati oma kohustusi meeleldi.» Tuli meelde, et mõtlesin tol korral: «Parem oleks, kui korrapidajaid üldse poleks. Olgu igaüks ise enda korrapidaja.» Kui kõõgitädi hommikul saali tuli ja küsis, kes talle appi tuleb võileibu valmistama, oli alati rohkem soovijaid kui siis, kui oli graafiku järgi sisse seatud tüütv köögiotimikond. Tegime viimasega vea, kuna lapsed nüüd enam nii meeleldi kööki ei läinud. Arvatavasti seisis asi selles, et võtsime lastelt initsiatiivi. On ju meile, täiskasvanutelegi, kaks ise asja — kas vabatahtlikult abi osutada või lihtsalt oma kohustust täita. Otsustasime leida võimalusi korrapidajate kohustuste vähendamiseks ja seda kõike iseteenindamise abil.

Alustasime sellega vanemas rühmas. Et lapsed ise toitu jagaksid või täie taldrikuga laudade vahel käiksid, on muidugi absurdne, ent mõeldav on see, et vanema rühma lapsed ise oma toidunõud pärast söömist serveerimislauale ära toovad. Tegimegi nii. See pakkus lastele huvi ja vähendas korrapidajate kohustusi.

Tehes kokkuvõtet senisest tööst, võisime ütelda, et lapsed olid muutunud teadlikumaks, iseseisvamaks, reageerisid ning orienteerusid kiiremini ja mis puutus nende suhtumisse lasteaiasse, siis olid nad muutunud maja tõelisteks peremeesteks. Kuid samal ajal märkasime, et laste omavaheline suhtlemine jättis nii mõndagi soovida: üsna sageli solvuti, puudus kaastunne, rääkimata hoolitusest. Arendanud lastes hoolikat suhtumist nende maja vastu, olime silmapaari vahele jätnud nende käitumise.

Nii saigi meie uueks eesmärgiks see, et arendada lastes kõike head nende omavahelises suhtlemises, õpetada neid olema sõbralik ja kaastundlik oma mänguseltsiliste vastu.

Algust tegi vanema rühma kasvataja, selgitades ühes vestluses lastele, et kõike, mis on ilus ja hea, tuleb hoida. Ta suunas lapsi tooma näiteid sellest, mis on hea ja ilus. Kasvataja tõi näiteid sellest, mida ta oma rühmas täna head nägi. «Nägin, et Siiri pani Vova säriginööbid kinni. See oli hea tegu. Vova ütles «aitäh» ja Siiri vastas «palun.»» Kasvataja rõhutas, et kõigile meeldib, kui

ollakse abivalmis ja viisakas. Vestluse lõpetas kasvataja omaloodud didaktilise mänguga: nukk jalutas metsas, äkki komistas ja kukkus. Ta nuttis, sest tal oli valus. Karud, jänkud ja oravad tõstsid ta üles, lohutasid teda, ja nukul polnudki enam valus. Kui lapsed teda silitama tulid, oli ta rõõmus ning tantsis nendega.

Vestlused teemal «Mis oli täna meie rühmas head» on andnud häid tulemusi ka teistes rühmades. Algul kippusid lapsed teemast kõrvale kalduma ja hakkasid jutustama üksnes sellest, mida oli halba juhtunud. Pidurdasime neid, öeldes, et ebameeldivused oleme päeva jooksul juba unustanud. Leidsime, et head tuleb kasvatada hea eeskujul. Kuna aga ainult väga vähesed oskasid rääkida heast, tuli tavaliselt kasvatajal alustada sellest, mida tema oli head näinud. Alles siis, tema eeskujul ja väga-vega tagasihoidlikult hakkasid ka lapsed jutustama sellest, kuidas nad üksteist olid abistanud. Et neid ergutada, muutis kasvataja vestluse teemat küsimusega: «Mida võiks teise heaks teha?» Siin oli kasvatajal võimalus olla vestluse kandvaks pooleks, tehes ettepanekuid, analüüsides lastega sõbralikke tegusid, andes neile suunda sõbralikkuse väljendamiseks. Ta seadis sisse tabeli, kuhu iga laps, kes nägi teist midagi head tegemas, võis punase rõngakese maalida. Suur oli elevus, kui hiljem kõik koos arutasid, mille eest rõngad olid tekkinud. Lapsed hakkasid nägema rohkem head ja vähem halba. Ka räägiti nüüd halvast vähem. Arvatavasti seoses sellega vähenes ka kaebamine. Ja kui siiski vahel kostis «tädi-i-i» ja sellele «tädi-i-le» järgnes «Ants näpistas» või midagi muud seesugust, siis vastasime nii: «Kui Ants sind näpistas, siis räägi Antsuga. Pahandused tuleb endal lahendada.» Ja tavaliselt võiski näha niisugust pilti: kannatanu seisab Antsu ees, Antsul on süüdlase nägu. Siis löövad mõlemad käega ja koos alustatakse jälle mängu. Parim lahendus lastekollektiivis!

Oma «heategemisega» muutusid lapsed väga aktiivseks ja läksid sellega mõnikord isegi liiale. Nii võis näha, et Helle söögilauast ära jooksis ja Mati juurde ruttas, et sel välimust korrastada; Arno, kes hoopis teise laua juures istus, sosistas meeldetuletuseks Reinule, et küünarnukid on söögilaual üleliigsed. (Sosinal tegi ta seda põhjusel, et eksijal teiste ees piinlik poleks.) Rutati sõprade eest vähemaidki pisiasju ära õiendama. Osa lastest ei tee praegugi veel vahet, kuidas ja millal võib oma abivalmidust näidata.

Jälgisime neid liialdusi segipaisatud tundega. Ühelt poolt oli nagu ebaõige pidurdada, ent liialdustest tuli siiski hoiduda. Pean tunnustama, et me pole veel jõudnud selles küsimuses kuldsele keskteele. Oleme alles õigete suundade otsingul.

Vahel juhtus ka nii, et sõbralikule õpetusele reageeriti just vastupidi: tehti demonstriivselt teisiti. Siin andis häid tulemusi see, et arutasime sellise «demonstrandi» käitumist koos kollektiiviga. Lapsed ise otsustasid, kuidas eksinuid «parandada». Algul olid ettepanekud ebapedagoogiliselt ranged: «Ei võta kaasa mere-randa», «Ei mängi terve päeva temaga», «Kööki viia!», «Las koristab aeda, kui meie jalutame». Eelkõige tuli selgitada, et aiakoristamine pole karistus, sest tööd on tore teha. Karistuseks võib olla vaid see, et halbu lapsi üldse tööd teha ei lubata. Kuna lastel on kalduvus ebapedagoogiliselt rangelt karistada, siis tuli nendega päris pedagoogilist juttu ajada. Tundsime endid süüdlastena, sest neid karistusvorme pole ju lapsed ise välja mõelnud. Toimus osaliselt meie lasteaia karistusvormide loetelu. Tööga karistamine aga, nagu pärast selgus, oli kodune leiutis. Kuidas selgitada lastele säärase karistumäärade ebaõigsust? Esitasime neile avameelsust nõudvaid küsimusi: «Lapsed, kas muutub keegi sellest paremaks, kui ta köögis seisab?» Vaikus. «Aga kas on keegi teist paremaks saanud kui temaga ei mängita?» Ille: «Lõpuks mängivad lapsed ikka sellega, kellega ei tohi — ununeb ju.» Avo: «Ja siis pole see karistus, kui ikka mängida saab.» Juta: «Ja kui köögis seisab, pole ka karistus. Köögis on huvitav. Lõpuks annab kokatädi veel tükikese porgandit või lusikaga moosi.» Raivo: «Aga midagi tuleb ikka teha. Me küll räägime ilusasti, kuidas peab olema, aga Saša teeb just meelega teistmoodi ja naerab ka veel.» Kasvataja tegi lastele ettepaneku võtta Saša enda hoole alla. Lapsed ise valisid need, kelle ülesandeks oli Sašat jälgida. Öhtusel vestlusel aga jutustavad nad Sašast — sellest, mida ta päeva jooksul on head teinud. Halvast ei räägita, sest Saša ei tahagi enam halba teha.

Tulemused olid head. Sašale meeldis, kui teda esile tõsteti, terve lastekollektiiv muutus aga heasoovlikumaks.

Märkasime, et muutunud oli ka meie endi suhtumine lastesse. «Pedagoogiline jutt» lastega näitas vajadust suhtuda nendesse usalduse ja lugupidamisega. Meie «väikesed inimesed» väärisid seda.

Ülal rääkisime sellest, kuidas lapsed on hakanud üksteist kohtlema. Küllalt tähtis on aga ka see, kuidas nad hakkasid meisse suhtuma.

Kui noorema rühma kasvataja ennast halvasti tundis, jutustasin sellest vanema rühma lastele. Jutustasin ka seda, et ta kohusetundest keeldus koju minemast, kuigi oli päris haige. Rääkisin, et vahel aitab hea sõna rohkem kui rohi — haigel hakkab kohe parem. Hea oleks, kui keegi lastest küsiks tädi Geenilt, kui-

das ta end tunneb. Kohe, spontaanselt oli terve rühm püsti ja ruttas ukse juurde. Seal aga jäadi nagu käsu peale häbelikult seisma — jällegi kõik korraga. «Kuidas tuleb ütelda?» tuli laste seast aralt ja sosinal. «Teie soovisite ju teada, kuidas tädi Geeni tervis on. Nii küsigeги.» Ei tahtnud lastele sõnu suhu panna. Lapsed lausa särasid, kui nad haige külastamiselt tagasi tulid: «Tädi Geeni ütles, et tal oli halb, väga halb olla, aga et kui meie tulime ja küsisime, kuidas ta tervis on, hakkas kohe palju parem.» Meie praktiline Ille aga arvas: «Tabletti võib ka anda ja pärast tuleb pead katsuda. Ema teeb alati nii, kui mina haige olen.» — «Vett on ka vaja, muidu jääb tablett kurku kinni,» pakkus ka Vanja oma kogemusi. Andsin tableti ja vee ning lapsed läksid haiget tädi «ravima». Järgmisel päeval pärisid lapsed juba ise kasvataja terve järele.

Pärast jalutuskäiku jooksid lapsed minu juurde, et teatada: täna on midagi head rääkida, nii head nagu veel pole olnudki.

Elle astus pidulikult kõikide ette ning ütles: «Mina kukikusin, kui jalutasime. Oli väga valus. Aga siis tulid Ille ja Avo ja Erika, ei, (parandas ta ennast) esimene oli Saša. Mõtlesin, nüüd ütleb Saša nagu alati «paras sulle» ja hakkasin veel rohkem nutma. Aga Saša ütles hoopis: «Ära nuta», ja kohe mul ei olnudki enam valus ja ma ei nutnudki.»

*

Sel aastal astusid üle meie läve kooliteele 16 toredat last, kes olid meie uhkuseks ja rõõmuks. Oleme veendunud, et nad on seda ka koolis. Arvame seda seepärast, et need meie kasvandikud ka kodus olid iseseisvad, abivalmid ja virgad — tänu meie tihedale koostööle nende vanematega. Vanemad olid teadlikud meie süvendatud kasvatustööst, sest me informeerisime neid alati niihästi laste edusammudest kui ka eksimustest.

Vestlustes lastevanematega ei toonud me esile kõiki pisipuu-dusi, vaid püüdsime neile võimalikult huvitavalt jutustada olulistest kasvatusprobleemidest, sellest, mis meid rõõmustas või kurvastas, tõestades, kui raske ülesanne on kasvatada lastest tublisid inimesi. Arvame, et see meil õnnestus, kuna vanemad ka kodus hakkasid kasvatusküsimuste vastu huvi tundma. Eriti lähedasse kontakti astusime nende vanematega, kelle lapsed meilt lahkusid, s. t. läksid kooli. Tundsiime eriti suurt vastutust nende pärast. Meile endile andsid need katsed aga indu ja jõudu järgmiseks aastaks, rikastasid meid kogemustega töö jätkamiseks.

KODUMAA-ARMASTUSE KASVATAMISEST LÄHIMA ÜMBRUSE KAUDU

AINO PEDOSTE,
*Eesti NSV teeneline õpetaja,
Tallinna 9. Lasteaia juhataja.*

Seadsime oma eesmärgiks arendada laste muude moraaliomaduste hulgas ka armastust ja austust oma sotsialistliku kodumaa, tema töötajate ning looduse vastu. Pidasime seejuures silmas asjaolu, et laps mõtleb konkreetsete kujundite kaudu, mistõttu ei piisa üksnes sellest, kui kasvataja lastele ainult kõneleb, et meie kodumaa on suur ja ilus, et meil kõik inimesed töötavad üldsuse kasuks ja et kõik, mis meil olemas, on saavutatud peamiselt tööga. Lasteaia-ealistele tuleb selle arusaama sisendamiseks tingimata kasutada näitlikkust: vaatlusi ja ekskursioone. Ei saa ju armastada ega austada seda, mida ei tunne ega tea. Sel eesmärgil püüdsime korraldada võimalikult rohkesti ekskursioone ning vaatlusi. Viimastest saadud teadmisi ja muljeid kajastasid lapsed oma töodes, lauludes ning mängudes.

Meie lasteaed asub kesklinnas, kuid siiski on selle ümbruses ka küllalt rohelist. Ka vaatamisväärsustest ei ole siin puudus. Lasteaia vahetus läheduses, Lenini puiesteel, on V. I. Lenini mälestussammas. Samas on ka Hans Pöögelmanni nimeline park Pöögelmanni büstiga. Läheduses on veel Tallinna Kaubamaja ja RAT «Estonia» ning mitte kaugel Raekoda ja Tallinna vanalinn oma rikkaliku ning huvitava arhitektuuriga. Otse lasteaia akende alt läheb mööda kaskede allee. Ümberringi on viimasel ajal ehitatud palju suuri maju.

Kevadest sügiseni on Lenini puieste rikkalikult kaunistatud mitmesuguste lilledega. Seda kõike näevad meie lapsed nii lasteaeda tülles, sealt lahkudes kui ka jalutuskäikude ajal.

Lasteaia läheduses asuva Tööstusprojekti hoone ehitamist olid lapsed vaadelnud ja jälginud algusest peale. Lapsed nägid, kuidas meil tehnika abistab töölisi, et neil kergem oleks töötada ja et majad rutemini valmiks. Samuti jälgiti ehituskraana tööd. Nii veenduti, et igal järgmisel korral, kui ehituse juurde tuldi, oli majale jällegi uus korrus lisaks kerkinud.

Ehituse seinale kinnitatud loosungilt luges kasvataja lastele: «Siin töötab kommunistliku töö brigaad.» Ja selgitas: «See tähendab seda, et selles brigaadis töötavad kõige tublimad ehitajad, kellele hea töö eest on antud austav nimetus — kommunistliku töö brigaad.»

«Kui suureks saan, siis hakkan ka niisuguses brigaadis töötama,» lausus Jüri seepeale.

Huviga kuulati pärast ekskursiooni kasvataja vestlust ehitajatest kui tähtsatest inimestest, kes töötavad kõikide heaks.

«Ehitajad olid kord samuti väikesed lapsed nagu teiegi. Käisid lasteaias, õppisid koolis. Siis lõpetasid nad ehitajate kooli ja neist said ehitusmeistrid. Nüüd ehitavad nad lasteaedu, koolimaju, elumaju ja tööstushooneid, nagu see, mida me vaatasime, ja veel palju muud,» seletab kasvataja. «Ka meie Tõnu ja Helgi vanemad kolisid oktoobripühadeks uude ilusasse majja.»

Ühel päeval jälgiti ehitustööd eriti suure hoolega, sest järgmiseks päevaks oli lastel ülesanne joonistada selle maja ehitamisest. Kasvataja juhtis laste tähelepanu suurele kraanale ja selle kujule ning selgitas, kuidas seda tuleks joonistada, laskis lastel vaadata, kui sirgelt ja ühtlaselt on laotud tellistest müürid. Joonistamise tunnis olid lapsed õhinaga antud ülesande juures. Töötati hoolega ja joonistused said huvitavad. Eriti innustas lapsi asjaolu, et paremini õnnestunud töid pidid nad ehitajatele kinkima. Ja nii see toimuski. Ehitajate päeval käisid lapsed neid tervitamas ja viisid kingituseks enda joonistatud pilte.

Vestluses «Meie kodulinn ehitab» tuletati meelde V. Majakovski luuletust «Kelleks saada».

On tublid töölised —
puusepad ja müürsepad...
Hoone ehitus käib hoogne.
Tellinguile läheb trepp,
sinna ruttab müürsepp.
Kus me jõud kasin,
seal on abiks masin...
Töö katusel ju kajab,
ja valmis hiiglamaja.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 45. aastapäevale oli pühendatud vabariiklik kunstinäitus «Nõukogude Eesti töötab ja ehitab». Otsustasime seda lastega külastada, et arendada neis ilumeelt ning äratada huvi joonistamise ja voolimise vastu.

Teade näitusele minekust tekitas suurt elevust ning lapsed esitasid kohe palju küsimusi (Kus kunstinäitus toimub? Kas seal on ka Maarja isa töid? jne.).

Kasvataja rääkis, et kunstinäitus on avatud Kunstihoones, mis asub Võidu väljakul ja et Kunstihoone on hästi suurte akendega maja. Võidu väljak oli lastele juba tuntud, sest seal toimuvad oktoobri- ja maipühade ajal töötajate demonstratsioonid. «Mina käisin emaga Võidu väljakul oktoobripühade ajal ja mul oli punane lipp käes,» teatab Katrin. «Mina käisin ka, minul oli jälle kaks õhupalli käes,» hõiskab Marika. «Mina käisin ka, mina ka!» hüüavad lapsed läbisegi. Nii teadsid kõik lapsed Võidu väljakut. Edasi rääkis kasvataja, et pilte on näitusel palju, suuri ja väiksemaid ja et sellel näitusel on ka Maarja isa töid.

Ekskursiooni päeval olid lapsed pidulikult riides ja elevil. Lähenedes Kunstihoonele tundsid nad selle akende järgi juba eemalt ära. Näituse saali sisenedes märkasid lapsed kohe suurt V. I. Lenini büsti. Nagu ühest suust hüüdsid nad: «Vaadake, vaadake, Lenin!»

Ekskursioonile olime palunud kaasa tulla ka Maarja isa, kes andis lastele seletusi näitusel esitatud tööde kohta ja rääkis, et kunstnikud teevad mitmesuguseid kunstitöid: õlivärviga maale, vesivärvidega akvarell-pilte, must-valge pilte, mida nimetatakse graafikaks ja kujusid ehk skulptuure. «See ongi peamine kunstnike töö,» jätkas Maarja isa. «Maalide ja piltidega kaunistatakse ruume, kujude-skulptuuridega aga väljakuid, platse ja parke. Kõik nad on kaunid ja ilusad vaadata.» — «Aga meie joonistame lasteaias guašiga,» lisas Vallo. «Õige, ka kunstnikud joonistavad guašiga ja värvipliatsitega,» vastas Maarja isa selle peale.

Näitusel oli esitatud töid, mis kujutasid mitme eluala töötajaid, nagu kaevureid, kalureid, kolhoosnikuid jt. Maarja isal oli näitusel graafiliste lehtede sari «Kohtla-Järve — kaevurite linn», mida lapsed erilise huviga vaatasid.

Millise suure elamuse olid lapsed saanud näitust külastades, võis näha sellest, kuidas nad lasteaias üksteise võidu tädidele ja hiljem vanematele rääkisid, mis kellelegi näitusel eriti meeldis. Nii oli Vallo vaimustatud suurest kolmikmaalist «Kaevurid», Jürile meeldis maal «Kalurid», Tiinale «Kolhoosi põllul», Katri-nile «Baleriin» jne. Väga paljudele jätsid sügava mulje skulptuurid «Karu», «Klaasipuhuja», «Heinalised», «Ringmäng». Jüri

ütles, et kui nemad hakkavad lasteaia voolima, siis tema teeb ka niisuguse karu. Kasvataja arvas, et ükskord võiks voolida kollektiivse töö. Igaüks vooliks ühe lapse, paneks nad üksteisel käest kinni hoidma ja nii saaks torelda sõpraderingi.

Oli näha, et ekskursioon kunstinäitusele õnnestus hästi. Lapsed said teada, millist tööd kunstnikud teevad, milleks see on vajalik, ja tutvusid kunstiteoste kaudu mitmesuguste tööaladega.

Joonistades järgmisel päeval näituse muljetest, kajastasid lapsed erinevalt ja huvitavalt oma tähelepanekuid ja just seda, mis kellelegi kõige rohkem meeldis.

*

Meie kodulinna siluetis paistab silma Lasnamäe veerul asetsev kõrgekorstnaline V. Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberikombinaat. Kord lastega Kadrioru pargist jalutuskaigult tagasi tulles kasutas kasvataja teed, mis viis sellest vabrikust mööda, sest lapsed tahtsid seda suurt vabrikut lähemalt vaadata. Jäädi seisma parajasse kaugusesse, kust avanes hea vaade vabriku hiiglasuurtele hoonetele.

Lapsed teadsid juba varem, et see on paberivabrik, mille korstnad paistavad isegi lasteaia akendest. Tõnu avaldas arvamust, et seda võiks joonistada, saaks torelda pildi. Kasvataja kiitis Tõnu ettepaneku heaks. «Kas selles vabrikus tehaksegi joonistuspaberit?» küsis Aili. «Tehakse küll,» vastas kasvataja. «Aga millest paberit saadakse?» küsis Aili edasi. «Paberit saadakse puust,» oli kasvataja vastus. «Kas kohe päris harilikust puust?» oli laste üldine imestus. «Aga kuidas teie seda kõike teate?» küsis Vello. «Lugesin raamatutest,» vastas kasvataja. «Raamatud on ju ka paberist, tähendab, need on siis kah puust tehtud,» imetleti edasi. «Naljakas! Kuidas see saab nii olla?» — «Kui hakkate koolis õppima, siis saate kõik teada. Lähete vabrikusse ekskursioonile ja näete seal, kuidas puu muutub masinates puruks — tselluloosiks, millest valmistataksegi paberit,» seletas kasvataja. Nii veendusid lapsed, kui suur tähtsus on paberivabrikul ja kui suuri ülesandeid täidavad selle vabriku töölised.

Järgmisel päeval oli emakeele tunnis vestlus teemal «Meie kodulinna vabrikuid ja tehaseid».

«Eile te nägite suurt vabrikut,» alustas kasvataja, «ja saite teada, mida seal tehakse. See oli paberivabrik. Aga lapsed, kas te teate meie linnas veel teisi vabrikuid?» Lapsed hakkasid üksteise võidu vastama. «Meie lasteaia lähedal asub jalatsivabrik «Kommunaar». Minu ema töötab seal,» ütles Vallo. «Minu ema

ja isa töötavad mõlemad kompvektivabrikus «Kalev»,» teatas Kalli. Olga aga rääkis, et tema ema töötab raadiotehases «Punane Ret». Edasi selgus, et veel teistegi laste vanemaid töötab vabrikutes ja tehastes, mida meie linnas on palju.

«Täna hommikul ma nägin, et sul, Marika, olid jalas uued kingad. Kust sa need kingad said?» küsis kasvataja. «Ema ostis kauplusest,» vastas Marika. «Aga kust kauplus sai?» küsitles kasvataja edasi. Kuna Marika jäi vastuse võlgu, aitasid teised. «Kingi tehakse saapavabrikus ja saadetakse sealt kauplustesse müügile,» selgitas Riina. «Õige,» kiitis kasvataja Riinat. «Ema ostis mulle uue talvemantli ja rääkis, et see on tehtud õmblusvabrikus «Baltika»,» teatas Tiina. Edasi arutleti veel, mida üks või teine vabrik toodab. Nii sai lastele selgeks, et vabrikud ja tehased on kõik väga tähtsad, kuna neis valmistatakse meile vajalikke riideid, toiduaineid, mänguasju ning muid kaupu ja tarbeasju. «Näete, kui tublid on teie isad, emad ja teised töölised, kes teevad kõike, mida meile vaja läheb,» lõpetas kasvataja vestluse.

Siitpeale hakkasid lapsed mängima vabriku- ja tehasetemalisi mängu. Konstrueeriti vabrikute korstnaid, paberi- ja papirulle, mida siis autodega laevadele veeti.

Joonistustunnis aga jäädvustati suure korstnaga paberivabrik.

*

Kaubasadamasse toimunud ekskursiooni eesmärgiks oli tutvustada lapsi Tallinna sadamaga, rikastada neid uute teadmiste ja sõnadega. Küllastati kalapüügilaeva «Albatross». Eelnevalt oli lastele loetud järgmisi lugusid: V. Majakovski «Kelleks saada», «Lugu meredest ja majakast»; V. Goljavkini «Linn meres» ning J. Smuuli pala «Meremees Murka». Ka oli korraldatud ekskursioon Tallinna Merekooli.

Juba eemalt hakkas paistma kraanade mets. Sadamasse jõudes nägime mitmesuguseid suuri ning väikesi laevu. «Näete, lapsed, seda kallast, mille juures laevad seisavad, nimetatakse kaikaks. Laevad kinnitatakse kaide raudpostide külge terasköiega, mida nimetatakse trossiks. Aga need laevad, mis seal eemal sadama lähedal merel seisavad, on reidil,» selgitas kasvataja. Nägime, kuidas kraanade abil laevadelt kaupa autodele laaditi. Ja ka seda, kuidas autod kaubakoormatega linna poole vurasid. Kaugemal nägime ka kauba pealelaadimist laevale.

Eriti suurt huvi pakkus kalapüügilaeva küllastamine. Trepp lasti alla ja üksteise järele astusime laevale, kus meid võttis vastu sõbralik tüürimees. Ei jõutud küllalt imestada treppide rohkust,

mis siin laeval oli. Kokkuleppe kohaselt tutvustas tüürimees meid laevaga lähemalt. Ta alustas oma tööruumist. «Siin on tüür ja siin on kompass,» näitas ta. «Et laev sõidaks sinna, kuhu vaja, selleks jälgin kompassi ja keeran tüüri. See ongi minu töö.» Edasi läksime radisti ruumi ja tutvusime tema tööga. Siis nägime hiiglasuuri külmutuskappe, kus säilitatakse kaugel püütud kala, et töötajad neid hästi värsketena süüa saaksid. Vaatasime veel madruste kajuteid, puhketuba, kööki ja söögituba. Lastele näidati, kuidas püütud kalad trosside ja vintside abil laevale tõmmatakse. Tüürimees kõneles veel sellest, kuidas meie kodumaal riik hoolitseb laeva meeskonna heaolu ja meelelahutuste eest kaugetil mere-sõitudel. Ta ütles, et on loodud kõik tingimused selleks, et laeva meeskond tunneks end merel sama mugavalt kui kodus.

«Näete nüüd, lapsed, millised toredad ja mugavad kalapüügi-laevad meil praegu on. Vanasti sõitsid laevad ilma mootoriteta. Sõuti aerudega või kasutati purjesid. Vörke tõmmati laevale kätega. Laevalt tuli kaup seljas ära kanda. See kõik oli väga raske,» lõpetas tüürimees.

Vesteldes ekskursioonil saadud muljetest, selgus, et lapsed olid omandanud üllatavalt palju teadmisi sadamast ning kalalaevast. Poisid teadsid, mis on kai, vints ja reid. Kalapüügilaevast «Albatross» tahtsid lapsed rääkida üksteise võidu. «Tüürimees juhib laeva tüüri abil. Õiget suunda aga näitab kompass,» rääkis Villu. «Aga radist hoiab sidet maa ja laeva vahel raadio abil,» täiendas Rein. Nii teadsid üks kui teine midagi lisada või selgitada.

«Lapsed, te olite väga tublid ja tähelepanelikud. Aga nüüd öelge, milliseid laevu te sadamas veel nägite,» küsitles kasvataja edasi. «Kaubalaevu,» vastasid lapsed. Ja edasi areneski vestlus iga liiki kaupadest, mida laevad meile kaugete merede tagant toovad. Lapsed teadsid, et meie kauplustes müüdavaid lõunamaiseid puuvilju, nagu apelsine, sidruneid, banaane ja viinamarju tuuakse lõunast laevade, rongide ja lennukitega.

Lapsed teadsid, et meie maal on veel palju teisigi laevu. «Minu isa töötab väga suurel reisilaeval «Sovetski Sojuz»,» rääkis Mark. «Tõin teile näha raamatu, kus on ülesvõtted minu isa laevast. Selle raamatu kinkis mulle isa sünnipäevaks.» Koos vaadati ilusaid fotosid suurest lumivalgest reisilaevast. Fotodel olid toredad kajutid, puhketoad, raamatukogu, kino jm. Ei puudunud isegi spordiplatsid ja bassein. «Ilusaid, suuri reisilaevu on meie kodumaal palju. Inimesed, kes tahavad vee peal sõita, võivad mugavalt laevadega reisida,» rääkis kasvataja. Rein teadis, et meil on veel sõjalaevu, mis valvavad kodumaa piire. Edasi näitas kasva-

taja lastele pilti allveelaevast ja rääkis, et allveelaevad sõidavad vee all ja kaitsevad samuti meie kodumaa piire.

Kokkuvõttes ütles kasvataja: «Meie kodumaal on väga palju mitmesuguseid laevu. Igal laeval on oma ülesanne. Kalalaevadega püütakse kalu, kaubalaev veab kaupa, reisilaev — reisijaid; sõjalaevad valvavad meie kodumaa piire, et vaenlane meie maale ei pääseks. Laevadel töötavad julged ja tublid meremehed, kes ei karda tormi, külma ega rasket tööd.»

Lõpuks lauldi üheskoos M. Terri laulu «Meie soovid»:

Oleksin ma kapten ristlejal,
minu koduks oleks ookean.
Oleksime siis su madrused.
Sõidaksime läbi kõik maailma veed.

*

Meie kodulinna vaatamisväärsustega tutvumise eesmärgil korraldasime ekskursioone vanalinna kindlustornide (Pikk Hermann ja Kiek in de Kök) juurde, vaatlesime Viru väravat ning Suurt Rannaväravat ja tutvusime mõnede linna omapärasemate ehitustega, nagu Raekoda ja RAT «Estonia».

Toon näite ühest ekskursioonist, mille eesmärgiks oli uus- ja vanalinna võrdlemine. Eelnevalt oli vaadeldud uusehitusi lasteaia lähedal. Lapsed teadsid, et meie tänaval on kõik majad uued ja suured. Nad on heledat värvi ning 5—6-korruselised. Aknad on neil avarad. Tänavad nende ümber — laiad, asfalteeritud. Siin on ka alleesid ja parke.

Vaatlusi alustati raamatukogu hoone juurest. «Miks peavad raamatukogul olema suured aknad?» küsis kasvataja. «Kui inimesed loevad raamatukogus raamatuid, siis peab olema hästi valge, sest muidu jäävad silmad haigeks,» teadis Riina.

Edasi mindi RAT «Estonia» juurde ja siis — Võidu väljakule. Siin juhtis kasvataja laste tähelepanu jälle majadele. Loendati majade korruseid, uuriti ja vaadeldi ning leiti, et kõik on uued, suured majad. Tunti ära ka Kunstihoone, kus oli käidud kunstinäitusel. «Kunstihoonel on sellepärast üks sein peaaegu klaasist, et siin on näituste saal, kus peab palju valgust olema,» teadsid lapsed juba ise jutustada.

Võidu väljakult treppidest üles minnes avanes vaade Harju mäele. Siit olid näha ka tuttavad tornid Kiek in de Kök ja Pikk Hermann. Lapsed teadsid, et need on väga vanad ehitused. «Pika Hermann'i torn asub linna kaitsemüüris. Vanasti oli müüri ümber

lai kraav. Üle kraavi käimiseks oli sild. Kui vaenlased tulid, tõm-
mati sild üles, et nad ei saaks linna sisse. Linna müürid pidid
olema hästi tugevad. Neid oli raske ehitada, sest siis polnud veel
ehitamiseks masinaid nagu praegu. Niisuguseid torne ja linna-
müüre nüüd enam ei ehitata. Neid ja vanaaegseid maju säilita-
takse ainult selleks, et oleks näha, milline oli vanasti meie linn.
Peale selle pakuvad need suurt huvi kõigile meie linna külas-
tajatele,» selgitas kasvataja.

Teinekord mindi Võidu väljakult Rataskaevu tänavale. Siin
avanes hoopis teistsugune pilt. Lapsed märkasid kohe, et need
majad on väga vanad. Kasvataja juhtis laste tähelepanu sellele,
et majad on madalad, aknad ja uksed aga väikesed ning kitsad
ja et majad on üksteise vastu surutud. Ta rääkis: «Eest vaadatuna
moodustavad majade katused kolmnurga. Selliseid katuseid nime-
tatakse viilkatusteks. Puid ja rohelist siin pole. Tänav on kitsas,
kõnniteed on paekiviplaatidest ja sõidutee munakividest. Praegu
toimub siin ainult ühesuunaline liiklus.»

Ekskursioonilt tagasi jõudes tehti sellest ühine kokkuvõte.
Märgiti, et meie vanalinn on huvitav ja omapärane ning et meie
esiisad on selle ehitamisega palju vaeva näinud. «Vanasti kui
teie vanemad ja vanaisad olid veel lapsed, oli linn alles väike ja
elanikke vähe. Ka liiklus oli vähene. Autosid polnud üldse. Nende
asemel olid voorimehed. Sõideti ja veeti hobustega. Isegi trammi
veeti siis hobusega. Nüüd aga on liiklemiseks hoopis paremad
võimalused ja elamiseks rohkem mugavusi. Kuigi vanalinn on
huvitav ja omapärane, tahaksime kõik siiski elada praeguses uues
linnaosas,» lõpetas kasvataja.

Õhtupoolikul tegime väiksema grupi lastega plastiliinist
voolinguid — reljeefe kodulinna vanadest kindlusetornidest. See
töö pakkus lastele suurt huvi.

*

Tallinn on rikas haljasalade ning parkide poolest. Suur, mereni
ulatuv Kadrioru park on armastatumaks puhkepaigaks kõigile
meie linna töötajatele. Üks osa sellest pargist on määratud ainult
noortele ja lastele.

Ka meie lasteaija lapsed armastavad väga Kadrioru parki ja
on selle sagedased külastajad. Siin on eriti head võimalused loo-
dusega tutvumiseks.

Sügisel, kui park on võrratult ilus oma värvide rohkusega,
pakub see lastele palju rõõmu. Kes meist ei teaks, millise õhinaga
otsitakse mahalangenud lehtede hulgast kõige kaunimaid ja mil-

list naudingut pakub lastele jooksmine pargiteedele langenud sahisvates lehtedes. Sama võluv on Kadriorg ka talvel, kevadel ja suvel.

Meie lasteaia vanema rühma lapsed käisid Kadriorus korduvalt — nii jalutuskäikudel kui ka ekskursionidel. Siin tutvuti mitmesuguste puuliikidega, vaadeldi ja võrreldi lehtede kuju ning värvust, korjati kastaneid ja tammetõrusid. Vaadeldi ja imetleti tiigil liuglevaid lumivalgeid luiki ning vees sulpsatavaid kalu. Võrratut pilti pakkusid päikese käes sätendavad veepiisad purskaevude joas.

Suurt huvi pakkus merekaldal asetsev «Russalka» mälestussammas. Sammast ümbritsevaid treppe mööda mindi üles, kust avanes kaunis vaade Tallinna siluetele. Merel oli kauguses näha laevu, purjekaid ja lendlevaid kajakaid. Kasvataja jutustas lastele, et selle mälestussamba tegi eesti skulptor Adamson ja et see on püstitatud hukkunud meremeeste mälestuseks.

Vahel istuti pärast vaatlust pinkidele ja vesteldi saadud muljetest.

Oleme igal aastaajal juhtinud laste tähelepanu looduse ilule ning õpetanud neid armastama ning hoidma pargi puid, põõsaid ja lilli. Oleme rääkinud, et kõige selle eest hoolitsevad meie tublid heakorratrusti töötajad, kes tahavad, et meie ümbrus oleks kaunis ja hästi korras.

Ja tõesti, oli liigutav näha, kuidas lapsed suure huvi ning kiindumusega suhtusid igasse lillesse, lehesse ja põõsasse.

*

Tähtis koht lasteaia kasvatustöös on riiklike pühade tähistamisel. Siin avaneb taas võimalus lastes kodumaa-armastuse kasvatamiseks.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 45. aastapäeva eel elati meie lasteaias juba pikemat aega riigi sünnipäeva ootel. Jälgiti linnas toimuvaid ettevalmistusi pidupäevaks. Lapsed nägid, kuidas Võidu väljakul ehiti tribüüni vanikute ja lippudega.

«Millal meie hakkame oma ruume kaunistama?» küsisid lapsed jalutuskäigult tagasi tülles. «Juba homme,» teatas kasvataja. «Valmistame punaseid lipukesi, teeme neid hästi palju ja ehime siis nendega oma peosaali ja ka rühmatoa. Mõnedele lippudele kleebime peale valged rahutuvid, sest keegi meist ei taha ju sõda. Seda ei taha teie isad, emad ega ükski meie maa kodanik.»

Järgmisel päeval asutigi suure õhinaga tööle. Kasvataja tegi

ettepaneku valmistada üsna väikesi lipukei ja kinkida need noorema rühma lastele, kes ise nende valmistamisega veel toime ei tule. Nii tehtigi. Pidupäeva hommikul viidi igale noorema rühma lapsele kingituseks väike punane lipuke. Ülev oli see silmapilk, kui mudilased, silmade särades, võtsid vastu kingitusi vanemalt rühmalt.

«Mina toon Lenini pildi juurde oma aiast lilli,» ütles Marika. «Mina toon ka, mina ka!» hüüdsid veel mitmed. «Väga kena teist, lapsed, et te Leninile lilli toote,» lausus kasvataja. «See sobib oktoobripühadeks väga hästi, sest Lenin oli meie riigi rajaja ja selle esimene juht. Ta armastas väga lapsi. Kui läheme Lenini mälestussamba juurde, siis viime lilli ka sinna. Eks ole, lapsed?» Ja seda tehtigi suure hellusega.

7. novembril õhtul aga soovitas kasvataja lastel minna koos vanematega saluuti vaatama. Seda toredat vaatepilti taheti ju lasteaias joonistada.

Pärast pühi räägiti kasvatajale üksteise võidu oma muljetest. Kes oli käinud isa-emaga demonstratsioonil, kes mererannas saluuti vaatamas, kes jälgis seda värvilist rakettide sadu kodus aknalt või rõdult. Ja joonistused sel teemal tulid välja sisu- ning värvirikkad.

*

Säärane kodumaa-armastuse kasvatamine lähima ümbruse kaudu oli meie lasteaias esmakordseks katseks selles suunas.

Kogemused näitavad, et me oma ühise töö tulemusena suutsime avardada laste silmaringi ja äratada neis tähelepanu ning suuremat huvi oma ümbruse vastu.

Lapsed õppisid nägema ja armastama oma lähemat ümbrust, koos sellega aga ka kogu meie suurt kodumaad.

SISUKORD

Saateks	3
<i>Emilde Mikuri</i> Koolieelsete laste iseloomuomaduste mõjutamisest	7
<i>Agnes Piirma</i> Humaansuse kasvatamine koolieelses eas	23
<i>Rahil Saltsmann</i> Teadlikkuse kasvatamisest koolieelses eas	45
<i>Aino Pedoste</i> Kodumaa-armastuse kasvatamisest lähima ümbruse kaudu	56

Сборник
ЭТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ
ДОШКОЛЬНИКОВ

На эстонском языке

Издательство «Валгус»,
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja V. Rummel
Tehniline toimetaja M. Tammes
Korrekto rid H. Kull ja V. Kask

Ladumisele antud 30. III 1966. Trükkimisele
antud 10. VI 1966. Paber 60×84. 1/16. Trüki-
poognaid 4,25. Tingtrükipoognaid 4.0. Ar-
vestuspoognaid 4.0. Trükiarv 800. ME-06701.
Tellimise nr. 992.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Hind 12 kop.

12 kop.

ARL
A-27829

68041

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00399231 2